

OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE

KUR'AN VE

HÜSN-İ HAT

SEMPOZYUM BİLDİRİ METİNLERİ

01-03 KASIM 2015

A M A S Y A

DİB
YAYINLARI

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 1330

İLMİ ESERLER: 209

Yayın Yönetmeni

Dr. Yüksel SALMAN

Yayın Koordinatörü

Yunus AKKAYA

Tashih

Sedat MEMİŞ

Grafik & Tasarım

Ali ÇINKI

Baskı

Kalkan Matbaacılık

(0312) 341 92 34

2. Baskı, Ankara 2017

ISBN 978-975-19-6757-2

2017-06-Y-0003-1330

Sertifika No: 12931

Eser İnceleme Komisyon Kararı

16.03.2017/10

© Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü

Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı

Tel: (0312) 295 72 93-94

Faks: (0312) 284 72 88

e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış

Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü

Tel: (0312) 295 71 53-295 71 56

Faks: (0312) 285 18 54

e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

HAT LEVHALARINDAKİ MESAJLAR

Ali AKPINAR

Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

GİRİŞ

İnsanın dünya hayatını tasarımılamak için gelmiş olan İslam Dini, insanda var olan sanatsal eğilimi de yönetmiş, bu eğilimin dinin doğrudan yasaklamadığı alanlarda kullanılmasını sağlamıştır. Bu itibarla İslam Toplumunda, hakkında kimi yasaklayıcı haberler bulunan resim ve heykelcilik yerine, minyatür, hat ve tezhib gibi sanatlar gelişmiştir.

Kültürümüzde çok özel bir yeri olan hat levhaları, her kesimden, herkese hitap eden mesajlar içerirler. Bu levhalar, yalnızca estetik-sanatsal güzellikleri sergilemek için asılmazlar. Öyle olsaydı, bunlarda yazı kullanılmaz, tezhib-resim ve şekillerle yetinilirdi. Onun için bu levhalardaki amaç, izleyenlere göz zevki yaşatıp dinlendirmenin yanında, onların yazılanları okumaları, anlamaları ve gereklerini yerine getirmelerini sağlamaktır. Her hat levhası, asıldığı yer, hitap ettiği kitle, vermek istediği mesaj açısından özenle seçilmiş ve büyük emeklerle hazırlanmıştır. Her hat levhası, asıldığı yerde kendisini görüp okuyanlara sürekli mesajını sunan bir vaiz, bir öğretmen, bir öğretçi konumundadır.

İslam sanatında önemli bir yeri olan ve daha çok Müslümanlara has bir sanat dalı olarak gelişen yazı sanatı, aslında bir nevi sözün resmidir. Yazı yalnızca düşüncüyü anlatmakla kalmaz, insanî duyguları da anlatan bir dil ve bir resimdir. Hat, sanatkârı hattatların sanatlarını sergiledikleri ve herkese hitap edecek şekilde ev, işyeri ve cami gibi yerlere asılan hat levhalarının hammaddesini de büyük ölçüde Kur'an ayetleri oluşturmuştur.

Hattatlarımız, hayatın hemen her alanı ilgili, her zaman, her seviyede her insana mesaj verici, özlü pek çok ayeti seçmiştir. Sözelimi Yüce Allah, Hz. Peygamber ve genel dinî/ahlakî ilkelerle ilgili ayetler vb.

Son derece anlamlı bir cümle, mahir bir sanatkarın elinden geçerek çok daha anlamlı ve etkileyici bir hal almıştır. Tabi ki bu hedefin gerçekleşmesi, yazılanların yazan ve okuyanlar tarafından doğru bur şekilde okunup anlaşılmasıyla mümkün olacaktır. Bu eserleri sadece bir sanat eseri olarak görmek de yeterli değildir, onları sanat zevkinden uzak olarak değerlendirmek de yerinde değildir. Belki Mutlak Sanatkâr Yüce Allah'ın cümlelerini, O'nun sanatkar kullarının aşk, şevk, vecd dolu; duygular yüklü kalem ve fırçaları ile sergilenişini birlikte görmek ve değerlendirmek gerekir.

Esefle söylemeliyiz ki, bugün bu amaçların tam olarak yerine getirildiğini söylemek zordur. Hatta kimi zamanlar, bu levhaları hazırlayan yahut asanlar bile levhadaki yazılardan ve levhanın vermek istediği mesajlardan habersiz olabilmektedir. Elifbâyı bilmedikleri halde hatla uğraşanlar, küllü hattâtın *cehûlün/her hattat cahildir* sözünü doğrulamaktadır. Bu yüzden büyük emeklerle hazırlanan bu eserler, atıl duruma düşmektedirler.

Sunacağımız bu tebliğde, asırlardır camilerimizin, evlerimizin, medreselerimizin duvarlarını süsleyen, çok saygın hat ve tezhîb ustalarının uzun emeklerle özenle hazırladıkları levhalarda yaygın olarak seçilen ayetleri tespit edip bunların sunmak istediği mesajlara genel olarak dikkatleri çekmek istiyoruz. İlmihallerimiz, bu levhaları zaman zaman okunmak kaydıyla, duvarlara asmanın caiz olduğunu söylerken, onların vermek istediği mesajların farkında olmaya dikkatleri çekmiştir. Bunun için bu levhalardaki yazının okunabilir bir istifle yazılmasının gereği, olmazsa ilk bakışta kolayca okunamayacak yazıların okunuşları ve tercümelerinin levhanın altında verilmesine vurgu yapacağız. Böylece kültür dünyamızı süsleyen bu eserlerin amaçlarına uygun olarak en güzel şekilde değerlendirilmesine katkıda bulunmuş olacağız.

YAZININ ÖNEMİ VE DİLİ

Kur'an, açık olarak canlı resmi ve heykel yapmayı yasaklamamıştır.¹ Ancak bu konuda Hz. Peygamber'den gelen bazı hadisler, canlı resim ve

¹ Hatta "Cinler, Süleyman için, o ne dilerse, mabedler, heykeller, büyük havuzlara benzer çanaklar ve taşınması güç kazanlar yaparlardı." (Sebe', 34/13) ayetinden resim yapmanın caizliği bile çıkarılmıştır. Bkz. Suyûtî, *İkfil*, s. 215. *Mevdûdi*, ayetteki 'timsaller'in put heykel

heykel yapmayı yasaklamıştır. *İbn Dakîk el-İd* bu yasağın, İslam'ın ilk dönemlerinde putperestleri puta tapmaktan vazgeçirmek için getirilmiş olduğunu, ama bu yasağın artık geçerli olmadığını söyler. Aslında bu yasaklamada bir sınırlamanın olduğu, sanatın değil putperestlik ve ona benzemenin hedeflendiği aşikârdır. Nitekim tarihin çeşitli dönemlerinde Müslümanların bu yasağa tam olarak uymadıkları da bir vaki'dir. Fakat bu konuda yasaklayıcı görüşler, resim ve heykelticiliğin pek fazla gelişmemesine neden olmuş; ama bunun yerine 'Hat/Güzel yazı Sanatı' yaygınlaşmıştır.

İslam sanat anlayışında Müslüman, sanata aldanmaz. Çünkü ona göre sanat hedef değil araçtır.² Asıl sanatkâr da Allah'tır. Kukla oyununda olduğu gibi ipler tamamıyla Allah'ın elindedir.³ İslam'da sanat, sanat için değil Allah için olan bir araçtır. Sanat, halin yansımasıdır. Hayat düsturu olan İslam, Müslümanların sanat alanını da şekillendirmiştir.

Kur'an'ın bir sûresinin adı *kalem*'dir. Rivayetlere göre Yüce Allah'ın ilk yarattığı şeylerin başında kalem yer alır. Kalem ile ilgili ayetler vardır Kur'an'da. Tarihin devrelerinde *kalem* şekil olarak değişse de,⁴ eğitimi görselle destekleyen kalemin yazdıkları geçmiş geleceğe taşıma, birikimlerin unutulmadan kuşaklara aktarımı, bilginin kalıcılığını sağlama gibi çok önemli bir görevi üstlenmiştir.

Kalemle ilgili ayetler şöyledir:

*Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem olsa, denizler mürekkep olsa ve yedi misli deniz de yedekte bulunup yazılsa yine de Allah'ın sözleri bitmezdi. Doğrusu Allah güçlüdür, hâkimdir.*⁵

*Okul Kalemle öğreten, insana bilmediğini bildiren Rabbin, en büyük kerem sahibidir.*⁶

*Nun; kalem ve onunla yazılanlara and olsun!*⁷

olmayıp, bina ve eşyaların süslemesinde kullanılan manzara resimleri, çiçekli düzenlemeler gibi çeşitli dekorasyonlar olabileceğini söyler. Bkz. Mevdûdi, *Tefhimü'l-Kur'an*, IV, 505.

² Nitekim şair bu hususu şöyle dile getirir: *Anladım işi sanat Allah'ı aramakmış/ Marifet bu, gerisi yalnız çelik çomakmış.* Necip Fazıl, *Çile*, s. 33.

³ Bkz. Lois Massignon, "İslam Halklarının Sanatsal Yaratım Yöntemleri", *Sanat Dünyamız*, Sayı, 73, s. 41-43.

⁴ *Levh-i Mahfûz*'ün kalemi ile insanın tarih boyunca kullandığı kalemler hep farklı olmuştur. Çivi yazısını yazan kalem, kamış kalem, kurşun kalem, dolmakalem, tükenmez kalem, tebeşir, daktilo tuşları, bilgisayar tuşları, dijital tuşlar ve benzeri kalemler.

⁵ Lokman, 31/27.

⁶ Alak, 96/3-5.

⁷ Kalem, 68/1.

Son ayette kaleme ve kalemin yazdıklarına yemin edilmesi kalemin ve yazının önemine vurgu içindir. Çünkü kalem, dilin kardeşi, aklın bineği, Mevlâ'nın en kapsamlı nimetidir.⁸ Çünkü kalem, Yüce Allah'ın kitaplarının ve insanlığın hayrına olan pek çok hikmetin yazıldığı aletin adıdır. Bu yemin, aynı zamanda kalem ve kalemşörların sorumluluğuna da dikkat çekmektedir. Gerçekten de toplumun aydınlatılmasında, bilginin doğru bir şekilde aktarılmasında ve kalıcı hale gelmesinde, bilginin gelişmesinde kalem ve yazının önemi büyüktür. Ayetin başında yer alan Nûn kelimesinin de mürekkep konulan hokka ve divit olduğu söylenmiştir.⁹ Bu da yazı malzemesine verilen önemi gösterir.

Peygamberimizden gelen bir rivayete göre Yüce Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir.¹⁰

Kalem ve güzel yazı ile ilgili çok şey söylenmiştir: *Güzel yazı, ellerin lisanı, kalbin sürurudur. (Ali b. Ubeyd) Yazının çirkinliği, irfân hastalığıdır. (İbn Abbâs)*¹¹ Kişinin yazısının güzel, ifadesinin fasîh olması mürüvvetini gösterir. (Fudayl b. Süheyl)¹²

İslam Kültüründe güzel yazı sanatı demek olan hat sanatı, diğer kültürlerde olmadığı kadar gelişmiştir. İslamî hat sanatı, Müslümanlara özgün özellik ve güzelliklere sahiptir. Hat sanatının bu kadar gelişmesinin ve yayılmasının sebeplerini öncelikle kaleme ve yazıya bu kadar önem veren Allah Kelamı Kur'an'ı muhafaza etme gayretinde aramak gerekir.

Kâmil anlamda hat sanatının temeli, Fatih'in oğlu II. Beyazıt'ın valiliği sırasında Amasya'da tanıştığı Şeyh Hamdullah'ı (840/1436-926/1520) İstanbul'a davet etmesiyle orada atılmıştır. İstanbul'da bu sanat öyle gelişmiş ve sistematik hale gelmiştir ki, bu konuda Kur'an Hicaz'da indi, Mısır'da okundu, İstanbul'da yazıldı sözü meşhur olmuştur. İslam şehirlerinin mimarî yapılarına kazınmış hat levhaları, okunması gereken birer kütüphane özelliğindedir.

⁸ İbn Atıyye, *el-Muharrarü'l-Vecîz*, Kalem sûresi.

⁹ Bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 15.

¹⁰ Tirmizî, *Tefsîr* 68/1.

¹¹ *Maverdî, Edebü'd-Dünyâ ve'd-Dîn*, s. 3.

¹² Zernüci, *Şerhu Ta'limü'l-Müteallim*, s. 20-21.

HAT LEVHALARININ LİSAN-I HÂLİ

İslam sanatında önemli bir yeri olan ve daha çok Müslümanlara has bir sanat dalı olarak gelişen yazı sanatı, aslında bir nevi sözün resmidir. Yazı yalnızca düşünceyi anlatmakla kalmaz, insanî duyguları da anlatan bir dil ve bir resimdir. Hat, sanatkârı hattatların sanatlarını sergiledikleri ve herkese hitap edecek şekilde ev, işyeri ve cami gibi yerlere asılan hat levhalarının hammaddesini de büyük ölçüde Kur'an ayetleri oluşturmuştur. Hattatlarımız hayatın hemen her alanı ilgili, her seviyede her insana mesaj verici, özlü pek çok ayeti seçmiştir. Yüce Allah, Hz. Peygamber ve genel dinî prensiplerle ilgili ayetler. Kültürümüzde çok önemli bir yer tutan hat sanatındaki ayetler koleksiyonunu biz, alt başlıklar altında sunmayı uygun gördük. Elbette bu koleksiyon, bizim burada derlediklerimizden ibaret değildir. Çünkü bu alan, yazı sahibinin eğilim ve zevkine göre değişkenlik arz eden oldukça geniş bir alandır. Bunları şu başlıklarda özetleyebiliriz:

1. Yüce Allah ile İlgili Ayetler
2. Peygamberler ve Hz. Peygamber'le İlgili Ayetler
3. Kur'an'la İlgili Ayetler
4. İlimle İlgili Ayetler
5. Genel Ahlak Kurallarıyla İlgili Ayetler
6. Dua Örnekleri Sunan Ayetler
7. Ölüm ve Ahiretle İlgili Ayetler

1. Yüce Allah ile İlgili Ayetler

Kur'an-ı Kerim'de isim ve sıfatlarıyla Yüce Allah'ı tanıtan, O'nu hatırlatan, O'nun büyüklüğüne ve sayısız nimetlerine dikkat çeken pek çok ayet yer alır. İşte onlardan birçoğu ya bütün olarak ya da bir bölümüyle hat levhalarımıza taşınmıştır. Şimdi kısa kısa bu ayetler üzerinde durarak onların hat levhalarına yazılış esprisini ortaya koymaya çalışalım:

إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِاسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

"Doğrusu o mektup Süleyman'dandır, rahman ve rahîm olan Allah'ın adıyladır."¹³

Hz. Süleyman Peygamber'in mektubuna besmele ile başladığını bildiren bu ayet, hat levhalarına yazılarak okuyuculara besmele hatırlatması

¹³ Neml, 27/30. Derman, M. Uğur, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*, Tablo no: 50.

yapılmak istenmiştir. Yukarda da geçtiği üzere İslam geleneğinde her hayırlı işe besmele ile başlanır. Bu, yapılan işin Allah adına olması, O'nun yardımına güvenilerek yapılması anlamını taşır. Buna göre inanan insan, başında besmele çekmesi uygun olmayan çirkin işlerden kaçınır ve yapacağı her güzel işe de Allah'ın adıyla başlar. Bu yüzden besmele yazımının hat sanatında ayrı bir yeri vardır. Besmele, çok çeşitli yazı çeşitleriyle hat sanatının serlevhası olmuştur. Aslında kültürümüze yerleşmiş olan 'Evvel Allah, Yâ Allah, Allah'ın izniyle..' gibi pek çok ifade de aslında besmeleyi çağırıştırır.

هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي

"Bu, Rabbimin lütfundandır."¹⁴

Maddî manevî pek çok nimete eren Hz. Süleyman Peygamber, kendisine Sebe' Kraliçesi'nin tahtı bir anda getirilince bu cümleyi söyleyerek Yüce Allah'ın kendisine sunduğu nimetlerin birer sınav aracı olduğunu dile getirmiştir. Nitekim ayet, "Rabbim bana bunları, şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim denemek için verdi." şeklinde devam etmektedir. Bu cümleyi görüp okuyan insan, içerisinde bulunduğu her nimeti, Yüce Allah'ın kendisine bir lütfu olduğunu ve nimetin bir sınav aracı olduğunu düşünür ve ona karşı şükrünü yerine getirmeye çalışır.

وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ

"Allah'ın nimetini saymaya kalksanız, onu sayamazsınız. Hakikaten Allah çok bağışlayan, pek esirgeyendir."¹⁵

Yüce Allah, bu ayetten önceki ayetlerinde denizlerin, göklerin ve yeryüzünün envai çeşit nimetleriyle insanların emrine sunulduğunu hatırlatıyor. Sonra da nimetlerinin sayısız olduğuna dikkat çekiyor. Gerçekten de bugün, bilimsel araştırmalar çok ileri noktalara ulaşmasına rağmen, daha yeryüzünün karalarında ve denizlerindeki bitki ve hayvan çeşitleri kesin olarak tespit edilememiştir. Aynı şekilde gökyüzündeki cisimler, onların sayıları ve mahiyetleri de net olarak bilinmemektedir. Bunun yanında pek çok insan, içerisinde yaşadığı pek çok nimetin ya farkında değildir, ya da onları gereği gibi değerlendirememektedir. Hava, su, sağlık, boş vakit, insan olma nimetleri bunların başında gelir. Sonuçta nimetlere layıkıyla

¹⁴ Neml, 27/40. Bkz. M. Bedreddin Yazır, *Kalem Güzeli*, I, 164.

¹⁵ Nahl, 16/18. Ayrıca bkz. İbrahim, 14/34. Bkz. Özel Mehmet, *Türkiye'nin Şaheserleri*, s. 312.

şükür de edilememektedir. Nitekim aynı anlamdaki İbrahim sûresi 34. ayeti insanın çok zalim ve pek nankör olduğunu vurgulayarak sona erer. Ama tüm bunlara rağmen, kullarına sayısız nimetler bahşeden Yüce Allah, şükür ve kulluktaki eksikliklerine rağmen onlara karşı son derece lütufkâr ve merhametlidir. İşte bu ayet, hem kullara nimet hatırlatması yapmakta, hem de sayısız pek çok nimetin içerisinde yaşadıklarının farkında olarak nimet sahibine gereği gibi şükretmelerini hatırlatmaktadır.

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِي

"Öyle ise siz Beni anın ki, Ben de sizi anayım. Bana şükredin; sakın Bana nankörlük etmeyin!"¹⁶

Yüce Allah, bir önceki ayetinde insanlara peygamber gönderdiğini, o peygamberin onlara Kitap ve hikmet başta olmak üzere bilmedikleri pek çok şeyi öğrettiğini hatırlatıyor. İnsanlık için son derece önemli olan bu büyük nimet hatırlatmasından sonra da Allah Teâlâ, kullarının kendisini anmasını ve nimetlerine karşı şükredip nankörlük etmemelerini onlardan istiyor. Allah'ı zikir, her an O'nu hatırlamak, O'nun bizi görüp gözettiğinin farkında olmaktır. Gerçek anlamda Allah'ı anma, O'nun isteklerine uygun davranmaktır. Gönlün Allah'ı unutmaması, dilin O'nu yüceltmesi ve davranışların O'nun istekleri doğrultusunda olması tam anlamıyla zikirdir. Nitekim *Said b. Cübeyr*, ayeti açıklarken şöyle demiştir: "Siz Beni, bana itaat ederek anın; Ben de sizi başlaşılarak ve size merhamet ederek anayım."¹⁷ Yine gönlün nimet sahibini tanıyıp bilmesi, dilin teşekkür ifadelerini söylemesi ve nimetlerin nimetin asıl sahibi Yüce Allah'ın istekleri doğrultusunda kullanılması da gerçek anlamda şükürdür. Ele aldığımız bir önceki ayette Yüce Allah'ın kulları üzerindeki nimetlerinin sayısız olduğunu belirten Kur'an, nimete şükredilirse nimetlerin artırılacağını, nankörlük edilirse bunun azap nedeni olacağını¹⁸ da özellikle vurgular. Buna göre insan, içerisinde yaşadığı her halde, sayısız nimetler içerisinde yüzdüğünün bilincinde olmalı ve bu bilinçle Yüce Allah'a teşekkürü hiç eksik etmemelidir. İşte nimete şükürün en güzel göstergesi olan zikir ve şükür emreden bu ayet, hat levhalarına yazılmakla, insanlar Yüce Yaratıcı'ya karşı en asil bir göreve davet edilmektedirler.

¹⁶ Bakara, 2/152. Bkz. *Yaşayan Konyalı Sanatçılar*, s. 20, 25.

¹⁷ Bkz. *İbn Kesir, Tefsir*, I, 196.

¹⁸ Bkz. *İbrahim*, 14/7.

نُورٌ عَلَى نُورٍ

"Nur üzerine nurdur..."¹⁹

Ayetin baş tarafı, Yüce Allah'ın göklerin yerin nuru olduğunu bildirmektedir. Allah'ın göklerin ve yerin nuru olması, orada bulunanların işlerini düzenlemesi ve onları yaratılış gayeleri doğrultusunda hareket etmeye sevk edecek dosdoğru yola iletmesi olarak anlaşılmıştır.²⁰ Ayetin devamında ise O'nun nuru, kristal bir fanus içerisinde bulunan inciye benzer bir yıldız gibi olan lambaya benzetilmekte ve onun her zaman ışık veren, aydınlatan nur katmanı olduğu anlatılmaktadır. Kur'an, kendisi için 'nur' kelimesini kullandığı gibi, peygamber ve Allah'ın hidayeti için de bu kelimeyi kullanır. Buna göre asıl ışık kaynağı Yüce Allah'tır, O'na bağlanan imanlı kimse de O'nun nuruyla aydınlanır. Dolayısıyla mümin de aydınlığı bulmuş ve etrafına ışık saçan kimsedir. Nitekim İbn Abbas, 'Nur üzerine nurdur' ifadesini müminin iman ve amel aydınlığı olduğunu söylemiştir. Übey b. Ka'b ise, inanan kimsenin nurunun beş şekilde kendisini göstereceğini, onun sözünün, amelinin, dünyada gireceği yerin, çıkacağı yerin ve sonuçta ahirette varacağı yerin hep nur olduğunu söyler.²¹ Bu ifade, hat levhalarına yazılarak bu engin anlamlara işaret edilmiş ve İslam insanın hep nura/ışığa/aydınlığa sevdalı, niyetiyle, sözüyle, eylemiyle nuru yansıtan, etrafına ışık saçan bir kimse olması gerektiğine dikkat çekilmek istenmiştir.

وَيُطَهِّرْكُمْ تَطْهِيرًا

"O sizi tertemiz temizlemek ister..."²²

Yüce Allah, Peygamberimizin aile halkına bir kısım temel yükümlülüklerini hatırlattıktan sonra şöyle buyuruyor: Elbette Allah, sizden kirleri gidermek ve sizi tertemiz paklamak ister. Aslında Yüce Allah'ın tüm kullarını sorumlu tuttuğu yükümlülükler, onların hayrına ve yararındadır. O, kullarını her çeşit maddî ve manevî kirden arındırmak ve korumak için; onları dünya ve ahirette mutlu bir hayata kavuşturmak için, onlara birtakım şeyleri emretmiş ve yasaklamıştır. Kullara düşen, Yüce Allah'ın istediği her şeyin kendi hayrına olduğunun bilincinde olarak onları yerine

¹⁹ Nur, 24/35. Bkz. M. Yazır, *Eski Yazıları Okuma Anahtarı*, s. 226; Derman, M. Uğur, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*, Tablo no: 53.

²⁰ Bkz. İbn Kesir, *Tefsir*, III, 289.

²¹ Bkz. İbn Kesir, *Tefsir*, III, 291.

²² Ahzab, 33/33. Bkz. İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 375.

getirmektir. Hatta Allah'ın kulu için takdir ettiği, uygun gördüğü bazı şeyler, onun hoşuna gitmeyebilir, nefesine ağır gelebilir. Ama kul, olayların arka planını her zaman doğru olarak kestiremeyeceğinin farkında olmalı ve karşılaştığı her şeyde bir hayır olduğunu düşünmelidir. İşte bu ifade, bu gerçeği hatırlatmak için hat levhasına kazanılmıştır.

نَسِي عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْعَفْوُ الرَّحِيمُ

"Kullarıma, Benim, çok bağışlayıcı ve pek esirgeyici olduğumu haber ver."²³

Cennetliklerin nimetler içerisinde yüzeceklerini açıklayan ayetlerden sonra gelen bu ayet, Yüce Allah'ın kullarına karşı ne kadar bağışlayan ve acıyan olduğunun herkese önemle duyurulmasını istemektedir. Ayet, Ka'be'nin örtüsü üzerinde de yazılıdır. Bir sonraki ayette de 'Gerçekten benim azabımın da elem verici bir azap olduğunu da bildir...' buyurulmuştur. Böylece kulların ümit ile korku arasında yaşamaları arzulanmıştır. Buna göre insan, asla Allah'ın rahmetinden ümidini kesmemeli ve asla aşırı güvene kapılıp yapması gerekenleri terk etmemelidir. Yüce Allah'ın rahmeti, azabına baskın geldiğinden dolayı, rahmetini bildiren ayet ötekenden önce gelmiş ve rahmetini öne çıkaran ayet hat levhası için seçilmiştir. İşte bu ilanının yapılmasına bir katkı sağlamak amacıyla ayet, levhalara yazılmıştır.

وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰ أَمْرِهِ

"Allah, emrini yerine getirmeye kadirdir."²⁴

Ayet, pek çok dersleri yanında, bizlere en zor şartlarda bile ümit aşıl原因 Yusuf kıssası içerisinde geçmektedir. Hz. Yusuf'un kıskanç kardeşleri tarafından atıldığı kuyudan, yolcular tarafından çıkarılıp Mısır'a götürülüp köle olarak saraya satılması ve sarayda iyi bir konuma gelmesi anlatıldıktan sonra Yüce Allah'ın emrini yerine getirmeye kadir olduğu vurgulanmaktadır. Ayet, Yüce Allah'ın nelere kadir olduğunu, dilediği/karar verdiği bir şeyin gerçekleşmesinin önünde hiçbir engelin duramayacağını açıklamaktadır. Bu cümleyi okuyan kimse, ayetin telmih ettiği bu kıssayı hatırlamakta ve tüm ümitlerin bittiği bir anda bile Yüce Allah'ın nelere kadir olduğunu anlar ve ye'se kapılmadan yoluna devam eder.

²³ Hicr, 15/49. Bkz. İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 795.

²⁴ Yusuf, 12/21. Bkz. M. Yazır, *Eski Yazıları Okuma Anahtarı*, s. 175.

إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

"Şüphesiz Allah her şeye kadirdir."²⁵

Yine Yüce Allah'ın erişilmez gücünü bildiren, Yüce Mevla'nın dilediği her şeyi, kolaylıkla ve en mükemmel bir biçimde var edebileceğini; istediği emri ve kararı verebileceğini; dilediğine dilediği kadar ömür verebileceğini; dilediğini affedip dilediğine azap edebileceğini bildiren onlarca ayette geçen bir cümle. Bir taraftan Yüce Allah'ı tanıtan, diğer yandan insanlara ümit ve moral veren bir ayet. O'nun yardımı, O'nun dilemesi nelere kadir değildir ki?!

وَاللَّهُ الْعَزِيزُ وَالرَّسُولُ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ

"Halbuki asıl üstünlük, ancak Allah'ın, Peygamberinin ve müminlerindir. Fakat münafıklar bunu bilmezler."²⁶

Yüce Allah'ın isimlerinden biri de Azîz'dir. Azîz, erişilmez güç ve kudret sahibi, izzet veren, izzet kaynağı anlamlarına gelir. Öyle olunca izzet isteyen, dünya ve ahirette onurlu ve şerefli bir hayatı arzu eden Azîz olan Yüce Allah'a bağlanmalı ve O'na dayanmalıdır. Kur'an izzet isteyenlere, izzetin bütünüyle Allah'ın olduğunu söyler.²⁷ İşte peygamberler ve müminler bunun için izzet sahibidirler. Bunun farkına da bu izzeti tadan ve yaşayan kimseler varır. İçi başka, dışı başka olanların bunu anlaması imkânsızdır. Bu gerçeği bilen kimse, izzeti, şan ve şerefi ancak Allah katında, Peygamber ve müminlerin yanında arar. Zira bunların dışında izzet gibi gözükken şeyler geçici, aldatıcı ve basit şeylerdir.

فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

"Allah en hayırlı koruyucudur. O, acıyanların en merhametlisidir."²⁸

Yüce Allah'ın en hayırlı, en üstün bir koruyucu olduğunu bildiren bu cümle, Hz. Ya'kub'un sözü olarak Kur'an'da yer alır. O bu sözü, 'Babacığım küçük kardeşimizi de bizimle birlikte Mısır'a gönder, biz onu iyi koruruz' diyen oğullarına karşı söylemiştir. Bununla, siz daha önce de iyi koruyacağınıza söz vererek benden Yusuf'u alıp götürmüştünüz, şimdi de kardeşini benden istiyorsunuz. Oysa ben biliyorum ki, en iyi koruyan Yüce Allah'tır. O'nun

²⁵ Bakara, 2/20, 106, 109, 148, 259, 284. Bkz. Rado, Şevket, Türk Hattatları, s. 10.

²⁶ Münafikûn, 63/8. Bkz. Rado, Şevket, Türk Hattatları, s. 9.

²⁷ Bkz. Nisâ, 4/139; Fâtır, 35/10.

²⁸ Yusuf, 12/64. Derman, M. Uğur, Türk Hat Sanatının Şaheserleri, Tablo no: 36.

koruması yanında, sizin korumanızın pek fazla bir önemi olmaz. Sizin korumanız, O'nun palanını asla değiştirmez. Onun için şunu iyi bilin ki, asıl koruyucu, merhametlilerin en merhametlisi Yüce Allah'tır. Dolayısıyla ben, dünyevi tedbirlerimi almakla birlikte, hem kendimi, hem sizi, hem de kardeşinizi Allah'ın korumasına bırakıyorum ve O'nun bana merhamet edeceğini umuyorum. İşte Hz. Yakub'un bu güzel niyet ve temennilerini hatırlatan bu cümle, aslında hayata yön veren bir düsturdur. Bunu bilen kimse, kul olarak alacağı tedbirleri almaktan geri kalmaz, ama Yüce Allah'ın yardımını istemeyi de asla ihmal etmez.

فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

“Onlara karşı Allah sana yeter. O işitendir, bilendir.”²⁹

Bu cümle, 'o kitap ehlinde ve diğer inkârcılardan olan müşrikler sizin inandığınız şeylere inanırlarsa doğru yola gelmiş olurlar; eğer bundan yüz çevirirlerse onlar ayrılıklara düşmüş olurlar. Onlara karşı sana Allah yeter.' şeklinde ayette geçmektedir. Hz. Osman'ın şehid edildiğinde kanının bu cümle üzerine damladığı zikredilir. Nâfi' o Mushafı kendisinin bizzat gördüğünü söyler.³⁰ Ayet, inkârcıların entrika ve düşmanlıklarına karşı, Yüce Allah'ın Peygamber'e ve onun izinde giden müminlere yeteceğini, onlara yardım edeceğini bildiriyor ve Yüce Allah'ın söylenen her şeyi işiten ve yapılan her şeyi bilen olduğuna dikkat çekilerek sona eriyor. Ayet, inananlara moral ve ümit aşılarken; onlara düşmanlık besleyenlere tehditler savurmaktadır. Sürekli olarak hak-batıl mücadelesinin içerisinde olan Müslüman bu cümle ile bilerek ve yalnızca Yüce Allah'a güvenerek yoluna devam edecektir. İşte bu hatırlatma için ayet, hat levhalarıyla gündeme taşınmıştır.

فَسُبْحَانَ الَّذِي يَدِيهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

“Her şeyin mülkü kendi elinde olan Allah'ın şanı ne kadar yücedir! Siz de O'na döndürüleceksiniz.”³¹

Yasîn sûresinin bu son ayeti, hem sûreyi bir cümle ile özetlemekte, hem de en veciz bir şekilde Yüce Allah'ın azametini özetlemektedir. Her şeyin hükümranlığını elinde tutan Yüce Allah'tır ve O'na döndürüleceksiniz.

²⁹ Bakara, 2/137. Bkz. Lale Mecmuası, Sayı 7, s. 15.

³⁰ Bkz. İbn Kesir, Tefsir, I, 188.

³¹ Yasîn, 36/83. Bkz. Türkiye Diyanet Vakfı Takvimi, s. 7.

Ayette iki çok önemli gerçeğe vurgu yapılmaktadır: Yüce Allah'ın büyüklüğü ve yaptıklarından sorgulanmak üzere kulların yalnızca O'nun huzuruna çıkarılacağı gerçekleri. Aslında bu iki gerçek, İslam insanının iç ve dış donanımını sağlayan şeylerdir. Yüce Allah'ı layıkıyla tanıtan ve hesap şuurunu belleklere kazıyan iki gerçek. O, hem ruhlar âleminin sahibidir, hem cisimler âleminin; hem mana âleminin, hem madde âleminin. O, her şeyin sahibi olarak, her şeyde dilediğini yapmaya da kadirdir. O'nun egemenliği tüm her şeyi kuşatmıştır. Evrende olan her şey, isteyerek yahut istemeyerek olsun O'nun yasalarına boyun eğer, O'nun yaratıklar için biçtiği kurallara uyar. Ve insan nerede, hangi konumda, ne kadar yaşarsa yaşasın, sonuçta O'na dönecek, O'nun huzuruna çıkarılacaktır. Bu bilinçte olan bir insanın, Yüce Allah'ı hesaba katmadan O'na rağmen yaşaması nasıl mümkün olabilir ki?! İşte bu tevhidî gerçek, bir levhaya yazılarak insanlığın gündemine taşınmıştır. Bu cümle, aynı zamanda Allah'ın nasıl yüceltileceğini göstererek bir tesbih örneği de sunmaktadır.

وَأَعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ

„Allah'a sımsıkı sarılın. O, sizin Mevlâ'nızdır. Ne güzel Mevlâ'dır, ne güzel yardımcıdır!..”³²

Kur'an, bundan başka dört ayette³³ daha 'i'tisâm' kökünü kullanarak Allah'a sımsıkı sarılıp dini yalnızca O'na has kılmaktan, Allah'ın ipine yapışmaktan bahseder. Koruma anlamına gelen 'asm-ismet' ile aynı kökten türeyen i'tisam kelimesi sarılmak, tutunmak, sımsıkı yapışmak anlamına gelir. Bu ise Allah'a güvenip dayanma, O'nun yardımıyla güç kuvvet kazanma demek³⁴ olup O'nun istekleri doğrultusunda bir hayatı yaşayarak O'nun yardımını hak etmekle olur. Allah'a güvenip dayanan bir kimse için, O en güzel bir dost ve yardımcıdır. O kişi, en sağlam bir kaleye sığınmış, en güçlü birinin korumasına girmiş demektir. Ayet, hem Yüce Allah'ın en güzel dost ve yardımcı olduğunu hatırlatmakta, hem de müminlerden Allah'a itaat ederek O'na güvenip dayanmaları istenmektedir. Cümle bir levhaya yazılarak bu tevhidî gerçeğe dikkatleri çekilmek istenmiştir.

Bu başlık altında derlediğimiz bu ayetler, bizlere Yüce Allah'ı en anlamlı ve en kapsamlı şekilde tanıtan, bize O'nu ve bize bahsettiği sayısız

³² Hac, 22/78. Bkz. Türkiye Diyanet Vakfı Takvimi, s. 12.

³³ Bkz. Âli İmran, 3/101, 103; Nisâ, 4/146, 175.

³⁴ Bkz. İbn Kesir, Tefsir, III, 237.

nimetlerini hatırlatan ve bizden O'nun istediği kullar olmamızı isteyen, bu noktada bize birtakım sorumluluklar yükleyen cümlelerdir. Tarih boyunca Allah'ı inkâr eden bunca insan yanında; Allah'a inandığını söyleyen pek çok insanın, Yüce Allah'ı eksik ve yanlış tanıyıp O'na layık olmadığı sıfatlar yakıştırdığı göz önünde bulundurulduğunda, Allah'ı doğru ve kapsamlı bir biçimde tanıtan bu gerçeklerin insanlık için ne kadar önemli olduğu kendiliğinden ortaya çıkar. İşte bu öneme binaen seçilen bu ayetler hat levhaları vasıtasıyla, sürekli gözler önünde tutulmak istenmiştir.

2. Peygamberler ve Hz. Peygamber'le İlgili Ayetler

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ

"Biz, 'Ey ateş İbrahim için serinlik ve esenlik ol!' dedik."³⁵

Hız. İbrahim Peygamber, putperest kavmi ile sıkı bir mücadeleye girip, son aşamada onlara bir ders vermek için putlarını kırıp geçirince, onlar onu ateşe atmak üzerinde anlaşılır. Sonuçta Hız. İbrahim ateşe atılır, ama Yüce Allah'ın izniyle ateş onu yakmaz. İşte bu ayet, Yüce Allah'ın ateşi İbrahim Peygamber için serin ve esenlik yapışını anlatmaktadır. Bu cümle hat levhalarına yazılmakla bu tarihi olaya telmih edilmiş ve İbrahim Peygamber gibi tevhid mücadelesi yapanların Allah'ın yardımına er veya geç mazhar olacakları anlatılmak istenmiştir.

فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ

"Orada apaçık nişaneler, (ayrıca) İbrahim'in makamı vardır..."³⁶

Ayet, Mekke'deki nişanelerden bahsediyor ki, bunlar tevhid dininin alametleridir. Ka'be, Safa-Merve tepeleri, Arafat, Mina, Müzdelife ve buralarda yapılan ritüeller bu alametlerin başında gelir. Makam-ı İbrahim de bunlardan biridir. O, Hız. İbrahim Peygamber'in Ka'be'yi inşa ederken kullandığı ve üzerinde ayak izleri olan taşın adıdır. Bir başka görüşe göre onun gelinine başını yıkatariken ayaklarını bastığı, yahut Hız. Hacer'in oğlu İsmail'i üzerinde yıkadığı taşır.³⁷ Nitekim Bakara sûresi 125. ayetinde Makam-ı İbrahim'in namazgah edinilmesi emredilmiştir. Buna göre Makam-ı İbrahim'in bütünüyle harem bölge olduğu da söylenmiştir.³⁸ Kısaca

³⁵ Enbiya, 21/69. Bkz. Yaşayan Konyalı Sanatçılar, s. 12.

³⁶ Âli İmran, 3/97. Bkz. İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 423.

³⁷ Bkz. İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, I, 142; Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, V, 191-192.

³⁸ Bkz. İbn Kesîr, *Tefsîr*, I, 168.

söylemek gerekirse Makam-ı İbrahim, peygamberlerin atası Hz. İbrahim Peygamber'den kalma önemli sembol hatıralardan biridir. Bu cümle, hat levhasına yazılmakla, Büyük Hac ibadeti ve o ibadetin yapıldığı yerler hatırlatılmak istenmiştir. Zaten günde beş vakit namaz kılan Müslümanlar, kibleye yönelmekle bunu filen hatırlamaktadırlar.

وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ

"Andolsun Biz Lokman'a hikmet verdik."³⁹

Peygamber olup olmadığı tartışmalı olan Hz. Lokman, kendisine hikmet verilen bir kimsedir.⁴⁰ Hikmet, söz ve eylemde isabet, ileri görüşlülük, doğru anlayış sahibi olmak anlamına gelen bir kavramdır. Hikmetin asıl kaynağı, bir adı da Hakim olan Yüce Allah'tır. O, hikmeti hak eden kullarına bahşeder. Bu yüzden hikmete ermek için, Yüce Allah'ı tanımak ve O'na yönelmek gerekir. Hz. Lokman, dinî ilimlerde yetkin bir otorite olduğu gibi, hem veciz ve anlamlı sözleriyle, hem de sağlıkla ilgili yararlı öğütleriyle meşhur olan bir kimsedir. O, hem kendi döneminde, hem de sonraki dönemlerde bu konuda şöhret kazanmış bir kimsedir. İşte bu ayet, herkesin görebileceği levhalara yazılarak hem Lokman Hekim'in hikmetlerine telmih yapılmak, hem de insanlar hikmete ve hikmetli söz söylemeye teşvik edilmek istenmiştir.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا

"Ey Peygamber! Biz seni hakikaten bir şahit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik."⁴¹

Kur'an'da Peygamberimizle ilgili pek çok ayet vardır. Bu ayet, onun insanlara gönderiliş gayesini en anlamlı ve kapsamlı bir şekilde özetleyen bir cümledir. Peygamberimiz bir hakikat tanığı olarak; doğru yolu benimseyenlere dünya ve ahiret mutluluklarını müjdeleyici, yanlış yolda gidenleri ise dünya ve ahiret bahtsızlığı ile uyarıcı olarak gelmiş bir elçidir. Peygamberimizin bu belirgin özellikleri, onun izini takip eden davetçilerde de bulunması gereken hususlardır. İslam davetçisi söz ve eylemleriyle hakikatin tanığı olmalı, önce müjdeci sonra da uyarıcı olarak yoluna devam etmelidir. Söz ve gidişatı birbiriyle çelişmemeli; konuşmalarında ne sadece

³⁹ Lokman, 31/12. Bkz. M. Yazır, Eski Yazıları Okuma Anahtarı, s. 116.

⁴⁰ Bkz. İbn Kesir, Tefsir, III, 443-444.

⁴¹ Ahzab, 33/45. Bkz. İbnülemin M. Kemal İnal, Son Hattatlar, s. 195.

müjdedi ne de sadece uyarıcı olmalıdır. İşte ayet, bir hat levhasına yazılarak hem insanlara veciz bir biçimde Peygamberimiz tanıtılmak istenmiş, hem de onun yolunda olanlarda olması gereken özellikler hatırlatılmak istenmiştir.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ

"Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."⁴²

Ayet, Peygamberimizin tüm âlemlere ancak rahmet olarak gönderildiğini bildiriyor. Bu ifade onun peygamberliğinin evrensel ve tüm insanlığın hayrına oluşunu özellikle vurguluyor. Gerçekten de onun gelişi, tıpkı yağın rahmet yağmurlarından yararlanmanın herkese açık oluşu gibidir. O, bir tek insanın doğruyla tanışmasını, dünyalardan daha değerli sayan insanlık sevdalısı bir insandır. Nitekim Peygamberimiz kendisi, 'Ben lanet etmek için değil, ben ancak rahmet için gönderildim' buyurmuş; *İbn Abbas* da 'O âlemlere rahmet olarak gelmiştir, ona uyan kimse dünya ve ahirette rahmete nail olur; ona uymayan kimse ise, diğer peygamberlerine baş kaldıran toplumların aksine dünyada azaba uğramaktan kurtulur' demiştir.⁴³ Ayet, pek çok tabloya yazıldığı gibi, Peygamberimizi en güzel bir biçimde tanıtan tablolar demek olan 'hilye'lere yazılmıştır. Bununla, bu güzel cümleyi duyan herkes Hz. Peygamber'in rahmet ve merhamet ağışına davet edilmek istenmiştir.

وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ

"Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin."⁴⁴

Ayette geçen ve ahlak anlamına gelen 'huluk' kelimesine İslam dini, Kur'an ve güzel huy anlamları da yüklenmiştir. Ayet, pekiştirme edatlarıyla Hz. Peygamber'in çok yüce bir ahlak üzere olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁵ Bu ayet peygamberliğin daha ilk yıllarında inmiştir. İniş tertibinde ikinci sırada olan Kalem sûresinin bu ayeti indiğinde, henüz dinin bütün emir ve yasakları açıklanmamıştı. Buna göre ayet, Hz. Peygamber'in, peygamber olmadan önce de büyük bir ahlak üzerinde olduğuna işaret etmektedir. Gerçekten de Hz. Peygamber, her zaman günahlardan korunmuş, yaşadığı

⁴² Enbiya, 21/107. Ayet genelde Hilyelerin ortasında bulunur. Bkz. M. Bedreddin Yazır, *Kalem Güzeli*, I, 221; M. Z. Pakalın, *Osmanlı Tarihi Deyimler*, I, 842; Derman, M. Uğur, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*, Tablo no: 18, 19, 42, 47, 49.

⁴³ Bkz. İbn Kesir, *Tefsir*, III, 201-202.

⁴⁴ Kalem, 68/4. Bkz. M. Bedreddin Yazır, *Kalem Güzeli*, I, 118.

⁴⁵ Bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 18.

toplum içerisinde doğruluğu, dürüstlüğü, yardımseverliği, mazlumların yanında yer alışı ile tanınmaktaydı. Kur'an, Hz. Peygamber'i bize örnek alınması, izlenmesi gereken 'en güzel model' olarak tanıtmıştır. İşte onun ahlaki güzelliğini anlatan bu ayet, tablolastırılarak insanlar onun ahlakıyla ahlaklanmaya yönlendirilmek istenmiştir. Bu ise Hz. Peygamber'i tüm yönleriyle doğru bir biçimde tanımakla mümkündür.

وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ

"Attığında sen atmadın, ama Allah attı..."⁴⁶

Bedir savaşı ile ilgili olarak inen bu ayet, Allah'ın yardımının her zaman Hz. Peygamber'le beraber olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim Müslümanlar, Yüce Allah'ın yardımıyla sayılarının azlığına rağmen *Bedir'de* kendilerinden çok daha techizatlı ve sayıca çok olan bir orduyu yenip perişan etmişlerdir. Bu husus ayetlerde açık bir şekilde şöyle belirtilmiştir: "Andolsun ki sizler güçsüz olduğunuz halde Allah Bedir'de size yardım etmiştir."⁴⁷ "Andolsun ki Allah, bir çok yerde ve Huneyn savaşında size yardım etmişti."⁴⁸ Bu ifadeler, Allah yolunda olunduktan sonra Yüce Allah'ın yardımının herkes için söz konusu olacağına da işaret etmektedir. Ayet, ayrıca zafer kazananların zafer sarhoşluğuna kapılıp şımarmamalarının, kazandıkları şeylerin Allah'ın lütuf ve yardımıyla olduğunun bilincinde O'nu unutmayıp O'na şükretmelerinin gereğine de dikkat çekmektedir. İşte bu ayet levhalara yazılmakla hem bu tarihi gerçeğe telmihte bulunulmuş, hem de Allah'ın yardımının hak eden kullarıyla beraber olduğu vurgulanmak istenmiştir.

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ

"Kur'an'ı sana farz kılan Allah, elbette seni dönülecek yere döndürecek..."⁴⁹

Bu ayette Yüce Allah, Peygamberine, sonuçta onu döndürülecek yere döndüreceğini va'dederek tepki ve engellere aldırmadan tebliğ ve irşad görevine devam etmesini istemiştir. Ayette geçen döndürülecek yerden maksat kıyamet olup o gün Yüce Allah, hem Peygamberine görevini yerine getirip getirmedeğini soracak, hem de ümmetine ona karşı yükümlülüklerini yerine

⁴⁶ Enfal, 8/17. Bkz. İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 435.

⁴⁷ Âli İmran, 3/123.

⁴⁸ Tevbe, 9/25.

⁴⁹ Kasas, 28/85. Bkz. İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 457.

getirip getirmediklerini soracaktır. Nitekim bir ayette şöyle buyurulmuştur: "Andolsun ki Biz, kendilerine peygamber gönderilenlere soracağız, peygamberlere de soracağız."⁵⁰ Hz. Peygamber'in döndürüleceği yerin ahirette cennet, yahut dünyada Mekke olduğu da söylenmiştir.⁵¹ Hz. Peygamber'e hem sorumluluğunu hatırlatan ve hem de ona dünya ahiret müjdeleri sunan bu ayet, hat levhalarına yazılmakla, onun yolundan gidenlere de aynı şeyler hatırlatılmak istenmiştir.

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا

"Şahid olarak Allah yeter. Muhammed Allah'ın Rasülüdür."⁵²

Ayetler hem Hz. Peygamber'in, şeksiz ve şüphesiz Allah'ın elçisi olduğunu bildirmekte, hem de bu gerçeğe Yüce Allah'ın tanık olduğu vurgulamaktadırlar. Peygamberimizin en meşhur ismi 'Muhammed' ismi de ayette açık olarak geçmektedir. Son Peygamber'in, peygamberliği ile ilgili bu Kur'an gerçeği tablolastırılarak herkese hatırlatılmak istenmiştir.

وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ

"Benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim..."⁵³

Peygamberimizin adı dört ayette *Muhammed*⁵⁴ ve bir ayette *Ahmed* olmak üzere toplam beş ayette geçmektedir. 'Ahmed' Allah'ın medhini çokça yapan kişi, çokça medhedilen ve kullar arasında çokça övülen kişi demektir. Arap edebiyatında bu isim peygamberimizden önce hiç kullanılmamıştır. *Mevdûdi*, Muharref İncil nüshalarında bu anlamları çağrıştıran pek çok ifadedden bahseder.⁵⁵ Bu ayette Hz. İsa, İsrailoğullarına adı *Ahmed* olan peygamberin geleceğini müjdelemekte, bu müjdeyi sonraki kuşaklara ulaştırmalarını istemektedir. Peygamberimizin isminin de açıkça geçtiği Hz. İsa'nın bu müjdesi bir hat levhasına yazılarak hem peygamberlerin birbirlerini tasdik ve teyid edici olarak geldikleri vurgulanmış hem de her insanın tıpkı Hz. İsa gibi, Hz. *Ahmed*'in mesajını başkalarına taşımanın gereğine işaret edilmek istenmiştir.

⁵⁰ A'raf, 7/6.

⁵¹ Bkz. İbn Kesir, *Tefsir*, III, 402-403.

⁵² Fetih, 48/37-38. Bkz. Derman, M. Uğur, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*, Tablo no: 55.

⁵³ Saff, 61/6. Bkz. M. Bedreddin Yazır, *Kalem Güzeli*, I, 193.

⁵⁴ Bkz. Âli İmran, 3/144; Ahzâb, 33/40; Muhammed, 47/2; Fetih, 48/29.

⁵⁵ Bkz. *Mevdûdi*, *Tefhimü'l-Kur'an*, VI, 270-287.

وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا

"Kim Allah ve Rasûlüne itaat ederse büyük bir kurtuluşa ermiş olur."⁵⁶

Hz. Peygamber, insanlara Yüce Allah'ı O'nun dinini ve Kitabını tanıtan kimsedir. Onun söz ve davranışlarından oluşan Sünneti, Kur'an'ın doğru bir biçimde anlaşılması ve pratik hayata dökülmesidir. Bu yüzden Kur'an, Hz. Peygamber'e iman etmeyi, imanın şartlarından; onu izleyip ona itaat etmeyi de Müslümanlığın şartlarından saymıştır. Peygamber'e itaat, onu tanımak, onu izlemek, onun söylediklerini yerine getirmek, onu sevmek ve onun yolunda gitmekle olur. İşte ayet, Peygamber'e itaat etmenin önemine vurgu yapmakta ve ona itaat edenlere mükafatlar va'dederek ona itaate yönlendirmektedir. Ayet, hat levhalarıyla insanların gündemine taşınmak ve içerdiği bu gerçeklere dikkat çekilmek istenmiştir.

مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ

"Kim Rasûl'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur..."⁵⁷

Bu cümle, Peygamber'e itaat etmenin önemini en çarpıcı şekilde vurgulayan ayetlerin başında gelir. Ayet, peygambere itaati, Allah'a itaat olarak tanımlamıştır. Çünkü kendi hevasından bir şey söylemeyen ve hep vahiy doğrultusunda konuşan peygamberin söyledikleri Yüce Allah'ın söylediklerine ters düşmez. Zaten Allah Teâlâ'nın mesajını bize ulaştıran kimsedir peygamber. Yüce Allah her topluma mutlaka peygamber göndermiştir, ama insanların peygamberlere tavırları farklı farklı olabilmıştır. Kimi zaman olmuş insanlar peygamberlerini öldürebilmişler, onlara olmadık eziyetler etmişler; bazen de onları Allah'ın oğlu mesabesine çıkarabilmiştir. Kur'an tüm bunlara dikkat çekerken doğru bir peygamber anlayışının oluşturması için pek çok açıklamalarda bulunmuştur. Son Peygamber Hz. Muhammed'in gelmesinden sonra da insanların ona karşı tavırlarında benzerlikler olmuştur. Kimi onu insanüstü bir varlık haline getirirken; kimi de onu, görevi Allah'ın kitabını insanlara ulaştırmakla sınırlı olan pasif bir aracı olarak algılamıştır. Oysa Peygamber bir insandır, ama kendisine vahyedilen bir insandır. Ona hem Kitap verilmiştir, hem de Kitabın doğru anlaşılması, yorumlanması ve pratiğe dökülmesi demek olan Hikmet verilmiştir. Dolayısıyla Peygamber'i dışlayarak, onun açıklamalarını ve yaşayışını görmezden gelerek Kur'an'ın

⁵⁶ Ahzab, 33/71. Bkz. Lale Mecmuası, Sayı 7, s. 17.

⁵⁷ Nisa, 4/80. Bkz. Rado, Şevket, Türk Hattatları, s. 275.

öngördüğü İslamî bir hayatı yaşamak tamamen imkânsız olmasa bile, eksik ve yanlışlarla dolu olacaktır. İşte bu ayetle, Peygamber'in dindeki yerine dikkat çekilmek istenmiştir.

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

"Allah ve melekleri, Peygamber'e çok salât ederler. Ey müminler! Siz de ona salavât getirin ve tam bir teslimiyetle selam verin."⁵⁸

Ayet, Yüce Allah'ın ve meleklerinin Peygamber'e salat ettiklerine dikkat çekerek, müminlerin de ona salat etmelerini istemekte ve onları tam anlamıyla salat etmeye yönlendirmektedir. Allah'ın Peygamber'e salata, O'nun melekler katında Peygamberini övgüyle anması ve ona bolca rahmet etmesi; meleklerin salata, onların Peygamber'e dua etmeleri ve onun için istiğfarda bulunmaları; müminlerin ona salat ve selamı ise; onların onu saygıyla, övgüyle anmalarındır.⁵⁹ Kur'an, Peygamberimizin müminlere son derece düşkün olduğundan bahseder⁶⁰ ve onların hepsine kol-kanat germesini,⁶¹ onlara dua (salat) etmesini ister.⁶² Peygamberimize, kendisine nasıl salat ve selam edileceği sorulunca da o şöyle deyin buyurarak namazlarda okunan salavat dualarını talim etmiştir: "Allahım, Muhammed ve âline salat et. Tıpkı İbrahim ve âline salat ettiğin gibi. Doğrusu Sen övülmeye layıksın ve yücesin. Allahım, Muhammed ve âlini mübarek kıl. Tıpkı İbrahim ve âlini mübarek kıldığın gibi. Doğrusu Sen övülmeye layıksın ve şanı yüce/iyiliği bol olansın."⁶³ Hz. Peygamber, bizlere dünya ve ahiret mutluluğunun yollarını gösteren kimsedir. Dolayısıyla biz ona teşekkür borçluyuz. Peygamber'e salat ve selam etmek, onu saygıyla anmak, ona inananlar olarak ona karşı görevlerimizin başında gelir. Bunu, onu tanımak ve onun yolunu izlemek izlemelidir. İşte bu ayet, levhalara

⁵⁸ Ahzab, 33/56. Bkz. M. Bedreddin Yazır, *Kalem Güzeli*, I, 239; Bkz. Derman, M. Uğur, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*, Tablo no: 51. Ayet ayrıca Bursa Yeşil Camii dış penceresi ile Edirne Muradiye Camii mihrabında da yazılıdır. Bkz. Tüfekçioğlu Abdülhamit, *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*, s. 140, 226.

⁵⁹ Bkz. İbn Kesir, *Tefsir*, III, 506-507.

⁶⁰ "Andolsun size içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir." *Tevbe*, 9/128.

⁶¹ "Sana uyan müminlere merhamet kanadını indir." *Şuarâ*, 26/215, *Hıcr*, 15/88.

⁶² "Onların mallarından sadaka al; bununla onları temizlersin, arındırıp yüceltirsin. Ve onlar için dua et (salli). Çünkü senin duan onlar için sükunettir. Allah işitendir, bilendir." *Tevbe*, 9/103.

⁶³ Buhârî, *Tefsiru Sure*, 33/10, *Deavât*, 31, 32; Müslim, *Salat*, 65-69; Ebû Davûd, *Salat*, 179; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 43-44; Kurtubî, *el-Câmi'*, XIV, 233-235.

kazınarak, ümmetten olan herkes, Peygamber'e karşı en temel görevleri konusunda uyarılmışlardır. Ayet, Hz. Peygamber'e salat ve selamın birlikte getirilmesini de istemektedir. Buna göre onun ismi anıldığında, 'Sallallahü aleyhi vesellem' (Allah, ona salat ve selam etsin) yahut 'Aleyhissalâtü vesselâm' (Salat ve selam ona olsun) demek gerekmektedir.

Bu başlık altında derlediğimiz ayetlerde, Hz. İbrahim Peygamber ve Hz. Lokman ile ilgili ayetlerin yanısıra, daha çok son Peygamber Hz. Muhammed ile ilgili, onu tanıtan, onun yüce ahlakına dikkat çeken, onun Allah'ın elçisi olduğunu vurgulayan, ona itaat edilmesi gerektiğini belirten ve ona karşı görevlerin başında onu sevgi-saygı ve övgüyle anmanın geldiğini bildiren ayetler yer almıştır. Levhalar aracılığıyla sürekli gündemde tutulmaya çalışılan bu ayetlerle, insanlara Peygamber hatırlatılmış ve ona karşı görevlere dikkat çekilmiştir.

3. Kur'an'la İlgili Ayetler

بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ

"Hakikatte o Levh-i mahfuzda bulunan şerefli Kur'an'dır."⁶⁴

Ayet, Kur'an'ın Allah katında özel bir yerde korunmuş⁶⁵ şerefli bir kitap olduğunu haber vermektedir. Müşrikler, Kur'an'ın Allah kelamı olduğunu hep inkâr etmişlerdir. Kur'an ise pek çok ayetinde, onun Allah katından inmiş ve indiği gibi korunmuş bir kitap olduğunu vurgular ve Kur'an'ın asla insan sözüne benzemediğini, onun gibisini insanların söyleyemeyeceğini bildirir. İşte Yüce Kur'an'ın her türlü değişiklik ve tahriften korunduğunu bildiren bu ayet, levhalara kazanmakla bu gerçek bir kez daha hatırlatılmak ve insanlar o şerefli kitabı okumaya, onu anlayıp gereklerini yerine getirmeye yönlendirilmiştir.

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

"(Zikri) Kur'an'ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız."⁶⁶

Ayetten önceki üç ayette şöyle buyurulmuştur: "Dediler ki: 'Ey kendisine Zikir indirilen! Sen gerçekten bir delisin! Eğer doğru söyleyenlerden

⁶⁴ Burûc, 85/21-22. Bkz. M. Yazır, *Eski Yazıları Okuma Anahtarı*, s. 223.

⁶⁵ Bkz. İsfehâni, *el-Müfredât*, s. 689; İbnü'l-Cevzi, *Zâdû'l-Mesir*, IX, 79.

⁶⁶ Hicr, 15/9. Bkz. M. Bedreddin Yazır, *Kalem Güzeli*, I, 190.

idiysen, bize melekleri getirseydin ya! Oysa Biz, melekleri ancak hak ile (azapla) indiririz. O zaman onlara fırsat ta tanınmaz!" Bu cümlelerden de anlaşılacağı üzere, söz konusu ayette geçen ve öğüt anlamına gelen Zikir kelimesi, Kur'an demektir. Ayet, Kur'an'ın her türlü değişiklik ve tahriften korunmuş olduğunu / korunacağını ve onun korumasını bizzat Yüce Allah'ın üstlendiğini bildirmektedir. Ayetteki 'onu biz koruyacağız' ifadesindeki zamirin Hz. Peygamber'e gittiği de söylenmiştir.⁶⁷ Ayet, hat levhalarına taşınmakla, Kur'an'ın eşsizliğine ve korunmuşluğuna dikkat çekilmek istenmiştir.

أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ

"Dikkat edin, kalpler ancak Allah'ın Zikriyle huzur bulur."⁶⁸

Ayette geçen 'Allah'ın Zikri' ifadesi, hem Allah'ı anmak, O'nun engin rahmet ve mağfiretini, hem de O'nun birliğine işaret eden delilleri hatırlamak olarak anlaşıldığı gibi; Kur'an olarak da anlaşılmıştır. Çünkü Kur'an'da okuyucusunun gönlünü yatıştıran, onu gerçek imana erdirip huzura kavuşturan eşsiz delillerle dolu bir kitaptır.⁶⁹ Ayet hat levhalarıyla insanların gündemine taşınarak onlar, hem sürekli Allah'ı anmaya hem de O'nun son kitabı Kur'an'ı okuyup anlamaya ve gereklerini yerine getirmeye teşvik edilmiştir. Zira gönüllerin huzur ve sükûna ermesi, ancak ruhî gıdaları sağlıklı bir biçimde almalarıyla mümkündür. Ruhî gıdaların başında ise, Allah'ı anmak ve O'nun kelamını okuyup anlamak gelir.

Kur'an ile ilgili olarak derlediğimiz bu ayetlerde Kur'an'ın eşsizliği, onun gönüllere huzur veren, doyuran, yatıştıran Allah kelamı olduğu ve diğer kutsal kitapların aksine bozulmadan, herhangi bir değişikliğe uğramadan bize ulaştığı vurgulanmış ve bu şekilde insanlar Kur'an'a yönlendirilmeye çalışılmıştır.

4. İlimle İlgili Ayetler

وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ

"Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisi vardır."⁷⁰

⁶⁷ Bkz. Zemahşeri, *el-Keşşâf*, II, 388.

⁶⁸ Ra'd, 13/28. Bkz. Lale Mecmuası, Sayı 7, s. 18-19.

⁶⁹ Bkz. Zemahşeri, *el-Keşşâf*, II, 359.

⁷⁰ Yusuf, 12/76. Bkz. İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 821.

Yüce Allah'ın Hz. Yusuf'a birtakım planlar öğrettiğini anlatan ayette geçen bu cümle, her bilenin üzerinde bir daha iyi bilenin olduğunu haber vererek, ilim sahiplerinin farklı seviyelerde olabileceğine, birbirlerine ihtiyaç duyabileceklerine ve tüm ilim adamlarının üstünde, ezeli ve ebedî ilim sahibi olan, ilmi tüm her şeyi kuşatan Yüce Allah olduğunu bildirmektedir. Zaten ilimlerin asıl kaynağı O'dur. O'dur insana bilmediğini öğreten. Kalemle yazı yazmasını öğreten. İnsanı öğrenmeye kabiliyetli kılan hep O'dur. Hz. Âdem'e ve onun şahsında bütün insanlığa tümüyle eşyanın isimlerini öğreten O'dur. Ayet, levhalara yazılmakla, ilim adamlarına çok önemli bir mesaj verilmek istenmiştir. Buna göre hiç kimse, bilimsel yetkinliğine güvenmemeli, kendisini başka ilim adamlarından ve özellikle de görünene, görünmeyeni bilen Yüce Allah'tan müstağni görmemelidir. Bu cümle ilim adamlarının mütevazı olmalarının gereği yanında sahilisiz bir derya olan ilimde doyumsuzluğa da işaret etmektedir.

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ

"Kulları içinden ancak âlimler, Allah'tan (gereğince) korkar. Şüphesiz Allah, daima üstündür, çok bağışlayandır."⁷¹

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ

"De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak akıl sahipleri bunları hakkıyla düşünür."⁷²

İlmin önemine, ilim sahibi olmanın, akli kullanmanın önemine dikkat çeken bu ayetler, kısaca açıklanmıştı.

İlimle ilgili olarak buraya derlediğimiz bu ayetlerde, ilim öğrenmenin önemi, fazileti, dünya ve ahirette insana kazandıracığı meziyetlere dikkat çekilerek insanlar, ilim sahibi olmaya, ilimle uğraşmaya, ilim adamlarının değerini anlayıp onlara saygı duymaya ve eğitim öğretim işinde herkesin üzerine düşeni yapması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

5. Genel Ahlâk Kurallarıyla İlgili Ayetler

أَيُّحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى

⁷¹ Fatır, 35/28. Bkz. Derman, M. Uğur, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*, Tablo no: 64; Bkz. *Türkiye Diyanet Vakfı Takvimi*, s. 8.

⁷² Zümer, 39/9. Bkz. Derman, M. Uğur, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*, Tablo no: 67.

“İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır!”⁷³

İnsan ne dünyada başıboş bırakılmıştır, ne de kabirde yüzüstü bırakılacaktır. O, dünyaya bir sınav için gelmiş ve Yüce Yaratıcı tarafından ona birtakım sorumluluklar yüklenmiştir. O, öldükten sonra da diriltilip yaptıklarından sorgulanmak üzere Yüce Rabbin huzuruna çıkarılacaktır. Ama pek çok insan bunun farkında değildir. Kimi bu gerçeklere inanır, fakat gereğini yapmaz. Kimi de bunları inkâr eder. İşte bu ayet, bir hat tablosuna taşınarak, tüm insanlar başıboş bırakılmadıkları konusunda uyarılmak istenmiştir.

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ

“Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır.”⁷⁴

İnsanlar, farklı kabile ve ırklara mensup olarak, farklı zamanlarda ve farklı konumlarda yaratılmışlardır. İnsan, kabilesini, ırkını, rengini, yaratılacağı zaman ve mekanı kendisi tayin etmez. Bunların hepsi Yüce Yaratıcı'nın plan ve programına göre gerçekleşir. Dolayısıyla bunların hiç biri insan için, üstünlük ve ayrıcalık sebebi değildir. Bu yüzden bu ayetin baş tarafında, insanların farklı kabile ve ırklara ait olarak yaratılışlarının sebebinin, birbirleriyle tanışmak olduğu vurgulanmıştır. Ne var ki tarih boyunca bazı insanlar ırklarını, renklerini, boylarını, kabilelerini bir ayrıcalık ve üstünlük sebebi olarak görmüşlerdir. Oysa insanın iradesi dışında gerçekleşen şeyler ona bir üstünlük kazandırmaz. İnsana saygınlık ve değer kazandıran, kendi hür iradesiyle yaptıkları güzelliklerdir. Kur'an, insanın Yaratan'ına ve diğer yaratılanlara karşı sorumluluklarını 'takva' diye adlandırmıştır. İşte tablolaştırılarak gözler önüne serilen bu ayet cümlesi ile, tüm bu gerçeklere dikkat çekilmek ve insanlar takva sahibi olmaya yönlendirilmek istenmiştir.

قُلْ كُلُّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِ فَرُبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَىٰ سَبِيلًا

“De ki: Herkes, kendi mizaç ve meşrebine göre iş yapar. Bu durumda kimin doğru bir yol tuttuğunu Rabb'iniz en iyi bilendir.”⁷⁵

⁷³ Kıyame, 75/36. Bkz. Türkiye Diyanet Vakfı Takvimi, s. 9.

⁷⁴ Hucurat, 49/13. Bkz. M. Bedreddin Yazır, Kalem Güzeli, II, 301.

⁷⁵ İsra, 17/84. Bkz. Rado, Şevket, Türk Hattatları, s. 10.

Ayet bir tabloya yazılmakla, insanların karakter, mizaç yapılarına göre hareket edeceklerine dikkat çekilmekte ve böylece hem insanlar iyi karakter ve davranış sahibi olmaya yönlendirilmekte, hem de çeşitli davranışlar sergileyen insanların değerlendirilmesi yapılmakta ve onların yaptıklarının normal karşılanması sağlanmıştır. Buna göre herkes, sütünün, mayasının gereğini yerine getirecektir. O halde çok olumsuz bir davranışta bulunan birisiyle karşılaşıldığında, hayal kırıklığına düşmeye gerek yoktur. Kimin en doğru yolda olduğunu en iyi bilen de Yüce Yaratıcı'dır.

إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ

"Doğrusu iyilikler kötülükleri giderir."⁷⁶

Ayet, yanlış yapan, günah işleyen insanları iyi ve güzelliklere yönlendirmektedir. Ayete göre, yapılan iyilik ve güzellikler, işlenen kötülüklerle keffaret olacaktır. Ayetin baş tarafında namaz emri yer almıştır. Hadislerde de abdest ve beş vakit namazın günahlara keffaret olacağı bildirilmiştir. Yine Peygamberimiz Hz. Muaz'a hitaben "Ey Muaz! Kötülüğün peşinden hemen bir iyilik-güzellik yap ki, o kötülüğün yok etsin..." buyurmuştur.⁷⁷ İyilik-güzelliklerin, kötülükleri gidermesi, hem onların günahlarını silmesi/örtmesi olarak anlaşılabilir, hem de günahların insanda ve çevresinde bıraktığı olumsuzlukları gidermesi şeklinde anlaşılabilir. Evet, iyilik ve güzellikler, kötü ruhları arındırır, kötülerini iyiler haline getirir. Öyleyse insanlar, hep iyi ve güzelin adamı olmalıydılar; insan olmaları hasebiyle herhangi bir kötülük yapınca da, hemen iyilik ve güzelliğe yönelmelidirler.

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ

"Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça birre/iyiye eremezsiniz."⁷⁸

İyiliği en geniş anlamda ve en çarpıcı bir şekilde işleyen bu ayet, infâkın boyutlarını da çok güzel bir şekilde açıklamaktadır. Birr, her çeşit iyiliği;⁷⁹ infâk da her türlü harcamayı, başkaları için özveride bulunmayı içerisine alır. İyiliğe ermek için, infak etmek, ama sevdiğimiz şeylerden harcamak gerekir. Harcanacak olan şeylerin ille de maddî şeyler olması

⁷⁶ Hüd, 11/114. Bkz. İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 207.

⁷⁷ Bkz. İbn Kesir, *Tefsir*, II, 462-464.

⁷⁸ Âli İmran, 3/92. Bkz. Yaşayan Konyalı Sanatçılar, s. 16; Türkiye Diyanet Vakfı Takvimi, s. 11.

⁷⁹ Bkz. Zemahşeri, *el-Keşşâf*, I, 277.

şart değildir. Ayette 'mâ' ifadesiyle infakın çok kapsamlı bir amel oluşu vurgulanmıştır. Buna göre, maddî ve manevî sahip olunan her şeyi harcamak, onu insanlığın hizmetine sunmak infakın içerisine girer. Mal, mülk, badenî yardım, fikirle, sözle yardım vb. hepsi infakın içerisinde yer alır. İşte iyiliğe ermek, erdem sahibi olmak infak sahibi olmakla mümkündür. Ve infak edilen şeyler, sevilmeyen, işe yaramayan şeyler değil; sevilen, işe yarayan, değerli şeyler olmalıdır. Ayet, bir hat tablosuna yazılmakla, insanlara bu infak şuuru hatırlatılmak ve insanlar iyilerden olmaya yönlendirilmek istenmiştir.

وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى

"İyilik ve takva üzere yardımlaşın.."⁸⁰

Sosyal bir varlık olan insan, iyilerden olabilmek için diğer insanların yardımına muhtaçtır. Zaten İslam'ın pek çok emri ancak toplu olarak ifa edilebilir ve toplum içerisinde yaşanabilir. İşte bu ayetinde Yüce Allah, kullarına iyilik ve takva üzerine yardımlaşmalarını emretmektedir. Ayette geçen iyilik, O'nun emrettiklerini yerine getirme, takvâ ise O'nun yasaklarından kaçınma olarak anlaşılmıştır.⁸¹ Ayetin devamında da "Günah ve düşmanlık konusunda yardımlaşmayın" buyurulmuştur. Buna göre günah (ism) Allah'ın emrettiklerini terk etmek ve onlara aykırı davranmak; düşmanlık (udvân) ise, O'nun belirlediği sınırları aşmaktır. Dolayısıyla insanlar birbirlerini, bir yandan iyilik ve güzelliklere yönlendirmeli, diğer taraftan da her çeşit kötülük ve çirkinliklerden alıkoymalıdır. Nitekim hadiste "Zalim de olsa, mazlum da olsa kardeşine yardım et" buyurulmuş ve "zalime yardımın, onu zulmünden alıkoymak olduğu" açıklanmıştır.⁸² İşte bir hat tablosuna taşınan bu ayetle, insanlara birbirlerine karşı yapmaları gereken bu sorumluluk bilinci hatırlatılmak istenmiştir.

وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ

"Rabbinizin bağışına ve takvâ sahipleri için hazırlanmış olup genişliği gökler ve yer kadar olan cennete koşuşun!"⁸³

⁸⁰ Maide, 5/2. Bkz. M. Bedreddin Yazır, *Kalem Güzeli*, II, 304.

⁸¹ Bkz. İbn Kesir, *Tefsir*, II, 6.

⁸² Bkz. İbn Kesir, *Tefsir*, II, 6.

⁸³ Âli İmran, 3/133. Bkz. İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 81.

Ayette insanlar önce Yüce Allah'ın mağfiretine, sonra da eni yerler ve gökler kadar olan cennete koşmaya çağırılmaktadır. İnsanlar öncelikle Yüce Rabbin rızasına ve O'nun mağfiretine nail olacaklar, sonra da cenneti hak edeceklerdir. Bir ayette de "Siz, Rabbinizden bir mağfirete ve eni yerle göğün eni gibi olan cennete yarışın (sâbikû).."⁸⁴ buyurulmuştur. Yüce Allah, cennetin genişliğine veciz bir biçimde dikkat çekerek büyük bir ümitle, cenneti hak etmek için koşuşturmaya ve yarışmaya çağırıyor. Ayet, hem ümit veriyor, hem de cenneti kazanabilmek için gevşeklik göstermeden ve çokça çalışmanın gereğini vurguluyor. Evet, cennet tüm insanları içerisine alacak kadar geniştir, ama kullara düşen onu kazanmak için çokça çalışmak ve bu konuda birbirleriyle yarışmaktır. İşte bir hat tablosuna yazılan bu ayetle, insanlar bu yarışa ve bu uzun soluklu koşuya davet edilmektedir.

أُولَئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ

"İşte onlar, iyiliklere koşuşurlar ve iyilik için yarışırar."⁸⁵

Ayette, bir önceki ayet açıklanırken söz konusu edilen, cenneti kazanmak için gerekli olan koşuşturma ve yarış birlikte anılmış, bu koşuşturma ve yarışın hep iyilik ve güzellikler için olmasına dikkat çekilmiştir. Buna göre İslam insanı, hep hayırların adamı olmalıdır. O, hep hayrı düşünen, hayrı planlayan, hayrı söyleyen, hayrı işleyen ve hep hayırlarla çevresine örnek olan, hayra karşı doyumсуuz olan kişidir. Nitekim bir hadiste "Müslüman cennete girene kadar hayır dinlemeye/işlemeye doymaz"⁸⁶ buyurulmuştur. Ayetten önceki ayetlerde, Rablerine olan saygıdan dolayı kötülüklerden sakınan, Allah'ın ayetlerine inanan, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayan, O'na döneceğinin bilincinde olan kimselerin hep hayırda koşuşturan ve hayırlarda birbirleriyle yarışanlar olduğu anlatılıyor. Bu ayet, bir tabloya yazılmakla, bu özellikteki güzel insanlara dikkat çekilmekte ve insanlar hayırlara koşuşturmaya ve birbirleriyle hayırlarda yarışmaya yönlendirilmek istenmiştir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

"Ey iman edenler! Rükû edin; secdeye kapanın; Rabbinize ibadet edin; hayır işleyin ki kurtuluşa eresiniz."⁸⁷

⁸⁴ Hadid, 57/21.

⁸⁵ Müminûn, 23/61. Derman, M. Uğur, Türk Hat Sanatının Şaheserleri, Tablo no: 29.

⁸⁶ Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, II, 215.

⁸⁷ Hac, 22/77. Bkz. Türkiye Diyanet Vakfı Takvimi, s. 2.

Ayet, Müslümanların Yüce Yararı'ya karşı yapmaları gereken en temel görevleri olan ruku', secde ve ibadete dikkat çekiyor ve kurtuluşa ermek için hayır işlemenin gereğine vurgu yapıyor. İbadetler içerisinde öncelikle namaza dikkat çekilirken, namazın en önemli iki rukunu olan ruku' ve secde zikrediliyor. Ayette geçen 'hayır' kelimesi, akrabalık haklarını gözetme ve diğer güzel ahlak kuralları olarak anlaşılmıştır.⁸⁸ Buna göre ayet, hem Allah'ın haklarını, hem de kul haklarını; namaz başta olmak üzere tüm ibadet ve güzellikleri kapsamaktadır. Nitekim bir sonraki ayet, Allah yolunda hakkıyla cihadı, gereği gibi namaz kılmayı, zekat vermeyi ve Yüce Mevla'ya sınıksız sarılmayı emrediyor. Ayet, bir tabloya yazılarak dinin bu en temel ilkeleri hatırlatılmak istenmiştir.

وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ

"Allah size, insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder."⁸⁹

Baş tarafında emanetlerin ehline verilmesini emreden ayetin bu bölümünde, yönetici durumunda olan herkesin, karar verirken adalet ölçülerine riayet etmesi vurgulanmaktadır. Adalet, Kur'an'ın en temel ilkelerinden biridir. İşte bu önemli ilke, bir hat tablosuna kazınarak insanların gündemine taşınmıştır.

وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ

"İş hakkında onlara danış..."⁹⁰

Ayet, önemli kararlar verilirken istişarenin gereğini ve önemini vurgulamaktadır. Ayet, istişareyi öncelikle Peygamberimize ve onun şahsında tüm yetkililere emretmektedir. Yüce Allah ile iletişim halinde olan Peygamber bile istişare ile emredilirse, diğer insanların istişareye ne kadar muhtaç oldukları kendiliğinden anlaşılır. Nitekim Şûrâ sûresinde geçen bir ayette "Onların işleri, aralarında şura iledir"⁹¹ buyurularak Müslümanların işlerini yürütürken istişare prensibine uymalarının gereğine dikkat çekilmiştir. İslamî yönetim biçiminde şuranın ayrı bir yeri vardır. İstişare/şûrâ, hem en isabetli kararların alınmasını sağlar, hem de alınan

⁸⁸ Bkz. Zemaşerî, *el-Keşşâf*, III, 23.

⁸⁹ Nisa, 4/58. Bkz. M. Bedreddin Yazır, *Kalem Güzeli*, I, 197; M. Yazır, *Eski Yazıları Okuma Anahtarı*, s. 171.

⁹⁰ Âli İmran, 3/159. Bkz. Rado, Şevket, *Türk Hattatları*, s. 275.

⁹¹ Şûrâ, 42/38.

kararlarda sorumluluğun paylaşılmasına yarar. Söz konusu ettiğimiz ayetin devamında, istişare ile karar verildikten sonra yapılması gerekenin Allah'a güvenerek alınan kararın uygulanması olduğu da açıklanmıştır. İşte istişareyi emreden bu ayet tablolaştırılarak pek çok insanın ihmal ettiği bu prensibe dikkat çekilmek istenmiştir.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَانَهُمْ بُيُوتًا مَرْصُورًا

"Allah, kendi yolunda kenetlenmiş bir yapı gibi saf bağlayarak savaşımları sever."⁹²

Ayet, Müslümanların savaş anlarında birbirlerine kenetlenmiş bir yapı sergilediklerine vurgu yapmaktadır. Elbette zorlu savaş anlarında, İslam toplumunun birbirine kenetlenmesi, barış anlarında birbirleriyle kaynaşmalarına, tüm fertler arasında inanç, hedef ve eylem birliğinin sağlanmasına bağlıdır. İşte Yüce Allah'ın sevgisine mazhar olan toplum, böyle bir toplumdur. Bu ayet, bir hat tablosuna yazılmakla, Müslümanların, her zaman ve mekanda birbirleriyle kaynaşıp kenetlenmelerinin gereği hatırlatılmak istenmiştir.

إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

"Doğrusu O, israfçıları sevmez."⁹³

İki ayette geçen bu ifade, Yüce Allah'ın bahsettiği nimetlerden infak etme, yeme, içme ve giyme emrinden sonra gelmektedir. Buna göre, Yüce Yaratıcı'nın bizlere bahsettiği nimetleri ölçülü olarak ve yerli yerince kullanmak, nimete şükürün açık göstergesidir. Sözlükte ölçüyü aşmak anlamına gelen israf, Allah'ın isteklerine aykırı olarak yapılan her türlü harcamayı içine alır. Harcanan şey ne kadar az olursa olsun, hangi alanda olursa olsun fark etmez.⁹⁴ İslam, bir akarsuyun kenarında abdest alırken bile suyu gereğinden fazla kullanmayı israf kabul etmiştir. Para, zaman ve benzeri pek çok harcamada günümüz insanı israfçı bir tutum sergilemektedir. İşte

⁹² Saff, 61/5. Bkz. İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 350.

⁹³ Enam, 6/141; Araf, 7/31. Kur'an'ın iki süresinde geçen bu cümlede "Allah" lafzı geçmediği halde, hattatımız "Küllü Hattât Câhil" (Her hattat cahildir) sözünü doğrularcasına, söz konusu cümleyi levhasına "Kale Teâlâ" (Allah şöyle buyurdu) diye başlayıp "İnnallahe lâ yühıbbü'l-Müsrefin" şeklinde yazmıştır. Bkz. İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 436.

⁹⁴ Bkz. İsfehâni, *el-Müfredât*, s. 337-338.

Yüce Allah'ın israfçıları sevmediğini bildiren bu cümle tablolaştırılarak insanlar, israftan sakındırılmak istenmiştir.

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَىٰ لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ

"İman edip iyi işler yapanlara ne mutlu! Varılacak güzel yurt da onlar içindir."⁹⁵

Ayet, salih amel işleyen müminlerin ahiretteki kazanımlarından bahsetmektedir. Salih amel, hem sahibine, hem de başkalarına yararı olan doğru dürüst işlerdir. Salih amel, inanan insanın iman görüntüsü ve meyvesidir. Ayette geçen "Tübâ" kelimesi, sonsuzluk, izzet ve bolluk-bereket gibi cennetteki tüm güzellikleri içerisine alan bir kelimedir.⁹⁶ Salih amel işleyen sâlih kimseler için müjdeler vardır, ahiret yurdu cennet de onları beklemektedir. Ayet, bir hat tablosuna taşınarak insanlar, inanıp yararlı işler işlemeye, bu özellikte olanlar da daha çok güzel ameller yapmaya yönlendirilmek istenmiştir.

أَفَمَنْ يُلْقَىٰ فِي النَّارِ خَيْرٌ أَمْ مَنْ يَأْتِيَّ آمِنًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

"..Ateşin içine atılan mı daha iyidir, yoksa kıyamet günü güvenle gelen mi? Dilediğinizi yapın! Kuşkusuz O, yaptıklarınızı görmektedir."⁹⁷

Ayet, cennetliklerle ceennemliklerin asla bir olmayacağını bildirdikten sonra, tehditkar bir üslûple 'dilediğinizi yapın, nasıl olsa Allah yaptıklarınızı görmektedir' buyuruyor. Bu ifade, insanın kendi iradesiyle yapacakları davranışların sonucunda cenneti kazanacağını yahut ceennemini boylayacağını da bildiriyor. Bu ayet, bir levhaya yazılmakla insanlar, her halükarda Yüce Allah'ın kendilerini görüp gözettiğinin farkında olmaya ve cennetliklerden olmaya yönlendirilmek istenmiştir.

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ

"Çünkü Allah, sakınanlar ve her halükarda güzel davranışlarda bulunanlarla beraberdir."⁹⁸

Nahl sûresinin son ayeti olan ve her hafta okunan Cuma hutbelerinde de geçen bu ayet, Yüce Allah'ın kendisinden sakınarak sorumluluklarını

⁹⁵ Ra'd, 13/29. Bkz. Günüş, Fevzi, *Mevlana Müzesi A. Gölpinarlı Kütüphanesi Levhalar Kataloğu*, s. 27.

⁹⁶ Bkz. İsfahâni, *el-Müfredât*, s. 465.

⁹⁷ Fussilet, 41/40. Bkz. İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 435.

⁹⁸ Nahl, 16/128. Hüseyin Öksüz (Konevi), *Tasavvuf Dergisi*, Sayı 8, s. 5, Ankara 2002.

yerine getiren ve hep güzelliklerin adamı olanlarla beraber olduğunu bildirmektedir. Takvâ sahibi olmak, iyi ve güzelliklerin adamı olmayı beraberinde getirir. O da Allah'ın yardımını hak ettirir. Muhsinlerden olmak ise, her zaman ve şartta, zorlanmadan içtenlikle iyilik ve güzellikleri yapmakla mümkündür. Allah'ın kuluyla beraber olması, ona lütfetmesi, ona yardım etmesi, onun işlerini rast getirmesi, onu iki dünyada da aziz etmesidir. Ayet tablolaştırılarak insanlar, takvâ sahibi olmaya ve hep iyi-güzel davranışlarda bulunmaya yönlendirilmek istenmiştir.

وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى

"Akıbet takvanındır."⁹⁹

Bu ifade, dünya ve ahirette en güzel sonucun takvâ ile elde edileceğini bildirmektedir. Nitekim pek çok ayette "Akıbet müttakilerindir"¹⁰⁰ "Allah müttakileri sever"¹⁰¹ "Müttakiler cennetlerdedir..."¹⁰² buyurulmuştur. Buna göre takvâ sahiplerini dünya ve ahirette parlak gelecekle beklemektedir. Bu cümle tablolaştırılarak insanlar, takvâ sahibi olmaya yönlendirilmek istenmiştir.

Bu başlık altında derlediğimiz ayetlerde, genel olarak ahlak ilkelerine vurgu yapan en çarpıcı cümlelerin seçildiğini görmekteyiz. Seçilen cümlelerin herkes tarafından kolayca anlaşılabilir ve kısa olmalarına rağmen pek çok mesajlar sunan ifadeler olduğu dikkatimizi çekmektedir. Buraya derlediğimiz tablolarda Allah'ın haklarıyla, kulların haklarına dikkat çeken, hayırlara yönlendiren, hayırdan koşturmayı ve yarışmayı isteyen; hayırları işlemenin dünya ve ahiret kazanımlarını açıklayan ifadeler yer almaktadır.

6. Dua Örnekleri Sunan Ayetler

مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ

"Mâşâallah! Kuvvet yalnız Allah'ındır..."¹⁰³

Bu ayet, Yüce Allah'ın erişilmez gücüne ve o gücün karşısında başka hiçbir gücün tutunamayacağına dikkat çekmektedir. Yüce Allah'a inanan insan, O'nun iradesi ve gücü karşısında hiçbir şeyin duramayacağını bilir

⁹⁹ Taha, 20/132. Bkz. İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 801.

¹⁰⁰ Araf, 7/128; Hüd, 11/49; Kasas, 28/83.

¹⁰¹ Âli İmran, 3/76; Tevbe, 9/7.

¹⁰² Hıcr, 15/45; Dühân, 44/51; Zâriyat, 51/15; Tûr, 52/17; Kamer, 54/54; Kalem, 68/34.

¹⁰³ Kehf, 18/39. Bkz. Derman, M. Uğur, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*, Tablo no: 27.

ve her işinde O'nun yardımını hak etmeye çalışır. Yine inanan kişi, Yüce Yaratıcı'nın nimetleri ile karşı karşıya kaldığında öncelikle O'nu hatırlar, O'nun lütfu sayesinde nimetlere erdiğinin bilincinde O'na şükreder. Ayet-teki 'Mâşâallah' ifadesi, 'Allah dilerse olur, hep Allah'ın dilediği olur, Allah dilerse ne olmaz ki?' gibi anlamlara gelir. Bu dua, eşsiz güzellikteki nimetler karşısında şımarmayı ve nankörlük yapmayı da önleyen bir ifadedir. Çünkü duada her güzel şeyin asıl failinin Yüce Allah olduğu vurgulanmaktadır. Nitekim Peygamberimiz şu sözleriyle bu duanın güzel nimetler karşısında okunmasını tavsiye etmiştir: "Allah, bir kuluna, evlad ü yal yahut mal mülkten herhangi bir nimet bahşeder de o kul, 'Mâşâallah. Lâ kuvvete illâ billah' derse, o kimse o nimet hakkında ölümden başka bir afet görmez."¹⁰⁴ "Bir kimse hoşuna giden bir şey görür de bu duayı okursa, o şeye herhangi bir zarar (bir rivayette göz değmesi/nazar) dokunmaz"¹⁰⁵ Ayet bir hat tablosuna yazılarak insanlara, Yüce Allah'ın erişilmez gücü hatırlatılmak ve nimetlerle donatılmış olan şu hayatta bu dua gündemde tutulmak istenmiştir.

وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ

"Benim başarmam ancak Allah'ın yardımı iledir."¹⁰⁶

Hız Şuayb Peygamber'den bir hatıra olarak Kur'an'da geçen bu dua, başarıda Yüce Allah'ın etkinliğini ortaya koymakta ve her konuda O'nun yardımına başvurmanın gereğini vurgulamaktadır. Bu ifade, hat tablolarıyla insanların gündemine taşınarak onların, kul olarak yapılması gerekenleri yaptıktan sonra her zaman Allah'ın yardımına mazhar olmak için gayret etmeleri istenmiştir.

وَأَفْوُضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ

"Ben işimi Allah'a havale ediyorum."¹⁰⁷

Firavun ailesinden olup imanını gizleyen bir adamın¹⁰⁸ kavmini gerçeğe davet ederken sarf ettiği sözler arasında geçen bu cümle, o kişinin davet yolunda yapılması gerekenleri yaptıktan sonra Yüce Allah'a güvenip dayandığını ve işlerin sonunu O'na havale ettiğini açıklamaktadır. Bu cümle tablolaştırılarak, insanların üzerlerine düşeni yaptıktan sonra işlerinin

¹⁰⁴ İbn Kesir, Tefsir, III, 84; Suyûti, ed-Dürrü'l-Mensûr, V, 392.

¹⁰⁵ Deylemî, el-Firdevs, III, 544 (5696); Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, II, 100.

¹⁰⁶ Hud, 11/88. Bkz. Derman, M. Uğur, Türk Hat Sanatının Şaheserleri, Tablo no: 35.

¹⁰⁷ Ğâfir, 40/44. Bkz. İbnülemin M. Kemal İnal, Son Hattatlar, s. 795.

¹⁰⁸ Bkz. Ğâfir, 40/28.

sonucunu Allah'a bırakmalarını, sonuçlar konusunda çok fazla endişe etmemeleri gerektiğini hatırlatmaktadır. Nitekim kültürümüzde, işleri Allah'a havale etme anlamına 'tefviz' kelimesi kullanılmaktadır.¹⁰⁹ Ama burada dikkat edilmesi gereken, kul olarak yapılması gerekeni yaptıktan sonra tefvizde bulunmaktır.

رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ

" Rabbim! Beni bereketli bir yere indir. Sen, iskân edenlerin en hayırlısıdır."¹¹⁰

Hiz. Nuh Peygamber'e gemi yapıp binerken 'Bismillah.'¹¹¹ demesini emreden Yüce Allah, yolculuğun bitiminde de böyle demesini ona emretmiştir. Bu dua, Hiz. Nuh'un şahsında tüm insanlığa örnek bir dua olarak sunulmuştur. Dua, hem ruhi/manevî, hem de maddî/dünyevî hayatta insanın izlemesi gereken kurtuluş yolunu bulmada İlâhî aydınlanmaya olan ihtiyaca dikkat çekmektedir.¹¹² Dua, tablolaştırılarak bu gerçek hatırlatılmak istenmiş ve insanların bu özlü duayı ezberlemelerine katkıda bulunulmuştur.

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

"De ki: Şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm, hepsi âlemlerin Rabbi Allah içindir."¹¹³

Hiz. İbrahim Peygamber'in diliyle tevhidi en özlü ve en anlamlı bir biçimde dile getiren bu dua, bir hat tablosuna yazılarak tüm insanların bu tevhidi coşkuyla dolmaları istenmiştir. Ayet, İslam insanının iç ve dış dünyasında yer alan tüm her şeyin Yüce Allah için, O'nun hoşnutluğunu kazanmak için olduğunu vurgulamakta, gösteriş ve benzeri şeylerden arınmanın önemine dikkat çekmekte ve ibadetlerde olabilecek bir hedef sapmasını engellemektedir.

فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ

¹⁰⁹ İbrahim Hakkı'nın "Tefvîznâme'si meşhurdur. O, uzun şiirinin bir kıtasında şöyle der: "Sen Hakk'a tevekkül kıl. Tefviz et ve rahat bul. Sabreyle ve razı ol/ Mevla görelim neyler. Neylerse güzel eyler." İbrahim Hakkı, *Ma'rîfetname*, s. 385. Enderüni Vâsîf da şöyle der: "Gelir elbet zuhûra ne ise hükm-i kader / Hakk'a tefviz-i umûr et ne elem çek, ne keder."

¹¹⁰ Müminün, 23/29. Bkz. Derman, M. Uğur, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*, Tablo no: 40.

¹¹¹ Bkz. Hûd, 11/41.

¹¹² Bkz. Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, II, 694.

¹¹³ Enam, 6/162. Bkz. İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 484.

“Rabbi ona hüsnü kabul gösterdi.”¹¹⁴

Bu ayet, bir hat tablosuna yazılmakla, insanların yapacakları dua ve işlerini tıpkı Hz. Meryem'in annesi gibi yalnızca Yüce Yaratıcı'nın hoşnutluğunu kazanmak için yapmaları gerektiği ve ondan sonra da onların en güzel bir biçimde kabul edilip sonuçlanmasını beklemeleri anlatılmak istenmiştir. Elbette Rabbe adanarak yapılan bir dua ve iş, Yüce Rab tarafından en güzel bir şekilde kabul edilecek ve en güzel bir biçimde ödüllendirilecektir.

وَأِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ

“O inkâr edenler Zikir'i (Kur'an'ı) işittikleri zaman, neredeyse seni gözleriyle deviriverceklerdi. Hâla da (kin ve hasetlerinden) 'Hiç şüphe yok o bir delidir' derler.”¹¹⁵

'Nazar ayeti/duası' olarak bilinen bu ayet, bir hat tablosuna yazılarak kolayca ezberlenmesi hedeflenmiş olabilir.

Hat levhalarına yazılan dua örneklerinin, peygamberlerin yaptığı dua örneklerinden seçildiği, bunların tevhidi temel ilkeleri özetleyen özlü ifadeler olduğu ve her Müslümanın günlük hayatında ezberleyip okuması gereken dualar olduğu göze çarpmaktadır.

7. Ölüm ve Ahiretle İlgili ayetler:

وَيَبْقَى وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ

“Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacak.”¹¹⁶

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ

O'nun zatından başka her şey yok olacaktır.”¹¹⁷

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ

“Her can ölümü tadacaktır. Sonunda bize döndürüleceksiniz.”¹¹⁸

¹¹⁴ Âli İmran, 3/37. Bkz. İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 45.

¹¹⁵ Kalem, 68/51. Bkz. M. Bedreddin Yazır, *Kalem Güzeli*, I, 190; Derman, M. Uğur, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*, Tablo no: 65.

¹¹⁶ Rahman, 55/26-27. Bkz. İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 369.

¹¹⁷ Kasas, 28/88. Bkz. İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 795; Türkiye Diyanet Vakfı Takvimi, s. 3.

¹¹⁸ Ankebût, 29/57. Bkz. Türkiye Diyanet Vakfı Takvimi, s. 1.

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ

"Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler."¹¹⁹

Yüce Allah'tan başka herkesin ölümlü olduğunu, her canlının kendisi için önceden belirlenen süre kadar yaşadıkdan sonra ölümü tadıp sonra tekrar diriltilerek sorgulanmak üzere Rabbin huzuruna çıkarılacağını hatırlatan bu ayetler hat levhalarına yazılarak, insanların ölümü unutmamaları ve ölüm sonrası hayata hazırlanmaları arzu edilmiştir. Gerçekten de ölümü ve öldükten sonra dirilmeyi hesaba katarak yaşayan insan, dünya hayatının geçici debdebelerine kanıp yanlış yapmaya, başkalarına kötülük etmemeye özen gösterir, dünya için çalıştığından daha çok Ahiret yurdunu dizayn etmek için gayret eder.

كُلُّ أَمْرٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ

"Herkes kazandığı karşısında bir rehindir."¹²⁰

Ayetin baş tarafında, imanlı kişilerin zürriyetleriyle birlikte cennette olacakları anlatılmış, ardından da herkesin kendi kazandığının hesabını vereceği açıklanmıştır. Yani anne babanın iyi kişiler olması, çocuklarını bireysel sorumluluktan kurtarmayacaktır. Zaten bu husus Kur'an'da "Hiç kimse, kimsenin yükünü taşıyacak değildir, insan için yalnızca kendi çalışıp çabaladığı vardır"¹²¹ denilerek açıklanmıştır. İşte bu gerçeği dile getiren bu cümle hat levhalarına taşınarak, herkese kendi sorumluluğu hatırlatılmak istenmiştir.

هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ

"İyiliğin karşılığı iyilikten başka bir şey midir?"¹²²

Hem başkasına iyilikte bulunmak, hem de yapılan işi en iyi bir şekilde yapmak anlamına gelen ihsân¹²³, hadiste tanımlandığı üzere Allah'ı görüyor-muş gibi O'na kulluk yapmaktır. Dolayısıyla bir eylemin ihsân olabilmesi için Allah için, en güzel bir biçimde yapılmış olması ve hem yapana hem

¹¹⁹ Arâf, 7/34; Yûnus, 10/49; Nahl, 16/61. Tabutların üzerine örtülen şâlların üzerinde yazılı olan bu ayetle cenaze merasimine katılanlara ölüm ve ecel gerçeği bir kez daha hatırlatılmak istenmiştir.

¹²⁰ Tûr, 52/21. Bkz. İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 802.

¹²¹ Necm, 53/38-39.

¹²² Rahman, 55/60. Bkz. *Türkiye Diyanet Vakfı Takvimi*, s. 5.

¹²³ Bkz. İsfehâni, *el-Müfredât*, s. 170-171.

başkasına yararlı olması gerekir. Cennet nimetlerini anlatan ayetlerden sonra gelen bu ayet, dünyada yapılan güzelliklerin karşılığının, ahiretteki güzellikler olduğuna dikkat çekmektedir. Aynı şekilde dünyada iyilik ve güzellik sahipleri, yaptıklarının karşılığını dünyada da bulabilirler. O halde insan, her zaman iyilik ve güzellik yapmalıdır ki karşılığında dünya ve ahirette iyilik ve güzellik bulabilsin. İşte bu ayet tablolaştırılarak, insanlar her zaman ve şartta iyilik ve güzelliklere yönlendirilmek istenmiştir.

إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ

“O gün, ne mal fayda verir ne de evlat. Ancak Allah’a kalb-i selim (temiz bir kalp) ile gelenler hariç.”¹²⁴

Bu ayetler, Hz. İbrahim Peygamber’in en güzel dua örneklerinde olan şu cümlelerinde sonra gelir: “Rabbim, bana hikmet bahşet ve beni salihlerin arasına kat. Sonradan gelecekler arasında bana, iyiliklerle anılmayı nasip eyle. Beni nimetlerle dolu cennetin mirasçılarından kıl. Babamı da başıyla, çünkü o, sapıklardandır. Herkesin diriltileceği gün beni utandıрма.” Ayet, diriliş gününde, selim kalp sahibi olmaktan başka bir şeyin, asla fayda vermeyeceğini bildiriyor. Selim kalp, şirkin ve kötülüğün her çeşidinden arınmış ve korunmuş iman ve ihlas dolu kalptir.¹²⁵ Bu cümleler tablolaştırılarak, insanlar iyilik ve güzelliklere yönlendirilmek istenmiştir. Makam mansıbı başta olmak üzere sahip olduğu dünyalıkları kendilerini aldatan insanların yoğun olduğu bir dünyada, bu ayetlerin vermek istediği mesajlar ne kadar anlamlı ve dolu doludur.

جَنَّاتٍ عَدْنٍ مَّفْتَحَةٌ لَهُمْ الْأَبْوَابُ

“Kapıları yalnızca kendilerine açılmış Adn cennetleri vardır.”¹²⁶

عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا

“Allah’ın has kullarının içtikleri ve akıttıkça akıttıkları bir pınardır.”¹²⁷

سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَحِيمٍ

¹²⁴ Şuara, 26/88-89. Bkz. Türkiye Diyanet Vakfı Takvimi, s. 10. Ayet, Bursa Hoca Ali Camii iç kapısında da yazılıdır, Bkz. Tüfekçioğlu Abdülhamit, *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*, s. 241. Ayeti şiir gibi şöyle de tercüme edebiliriz: “O gün, ne mal fayda verir, ne de oğullar! Hariçtir ancak, Allah’a temiz bir kalple gelen kullar..”.

¹²⁵ İbn Kesir, *Tefsir*, III, 339.

¹²⁶ Sâd, 38/50. Bkz. İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 579.

¹²⁷ İnsan, 76/6. Bkz. M. Bedreddin Yazır, *Kalem Güzeli*, I, 191.

"Onlara merhametli Rabbin söylediği selam vardır."¹²⁸

Bu üç ayet, cennet nimetlerini hatırlatmaktadır. Bunlardan ilki, Adn cennetinin kapılarının yalnızca müttakî kullara açılacağını haber vermekte; ikincisi Allah'ın gözde kullarının cennette içecekleri güzelim içeceklere dikkatleri çekmekte; sonuncusu ise Yüce Rabbin cennetlik kulları selamlayacağı ve onlara esenlik bahşedeceğini bildirmektedir. Söylenen sözleri, envai çeşit yiyecek, içecek ve giyecekleri, huzurlu bir hayat ve manzaralarıyla tüm güzellikleri bağrında barındıran cennet ayetleri hat levhalarına yazılarak insanlar, cennetlik olmaya hazırlanmak istenmiştir. Cennet tasvirlerinin, insanda hep güzellikleri çağrıştırdığı düşünülürse, bu ifadeler dünya hayatında da güzellikleri yapmaya ve güzellikleri kurmaya teşvik ederler.

وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ

"Ve sana yakîn (ölüm) gelinceye kadar Rabbine ibadet et!"¹²⁹

Hıcr sûresinin bu son ayeti, güzel bir tevafuk olarak bizim çalışmamızın da son ayeti oldu. Ayette geçen 'yakîn' kelimesi ölüm olarak anlaşılmıştır.¹³⁰ İbadeti, en geniş anlamıyla Allah'ın ölçülerine uygun olarak yapılan her hareket olarak alırsak, Müslüman yaşadığı sürece o ölçülere göre hareket etmekle yükümlüdür. Aklını ve hayatını kaybetmediği sürece, hiç kimse Allah'a kulluktan muaf sayılamaz. İslam insanı, iki iyiliğin arasındadır sürekli: Biri yaptığı iyilik, diğeri ise yapacağı iyilik. Ve ölüm meleği onu, kutlu bir eylemin içerisinde bulur. Tıpkı şairin dediği gibi : "Sual: Ey veli, insan nasıl olmalı söyle.. Cevap: Son anda nasıl olacaksa, hep öyle."¹³¹

Sonuç

Görüldüğü üzere hat levhaları için seçilen ayetler, öncelikle hattatı çokça etkileyen, biraz da yazı estetiğine/istife uygun düşen kelimelerden oluşan, itikat esaslarıyla ve günlük hayatla ilgili çarpıcı mesajlar veren, her insanın kulağına küpe olması gereken, emir, öğüt, vecize mahiyetinde cümlelerden oluşmaktadır. Özellikle yazarın/hattatın ve okuyucunun gündeminde olması gereken itikat, ilim, ahlak ilkeleri, ahirete hazırlayıcı

¹²⁸ Yasin, 36/58. Bkz. İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 90.

¹²⁹ Hıcr, 15/99. Bkz. İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 326; Bkz. Türkiye Diyanet Vakfı Takvimi, s. 6.

¹³⁰ Bkz. Müddessir, 74/47. Zemahşeri, *el-Keşşâf*, II, 399; İbn Kesir, *Tefsir*, II, 560.

¹³¹ Kısakürek N. Fazıl, *Çile*, s. 102.

cümleler ve özlü dua örnekleri işlenmiştir. Tüm bu yazılarda hem hattatın sanat zevki en güzel ve çarpıcı bir biçimde sergilenmiş, hem de en güzel mesajlar verilerek güzellikler başkalarıyla paylaşılmak istenmiştir.

Tablolara yazılan ayet cümleleri, kimi zaman ayetin tamamını, çoğu zaman da okuyucuya mesaj verilmek istenen bölümünden oluşmaktadır. Seçilen ayetlerin, tartışmalı konulardan uzak herkes tarafından kolay anlaşılabilir cümleler olduğu göze çarpmaktadır.

Ayetler içerisinden mahirane bir şekilde seçilen ve çok derin manalar taşıyan bir cümle, mahir bir sanatkârın elinden geçerek, estetik istifi ve güzel yazısıyla göz zevkini doyuma erdiren çok daha anlamlı ve etkileyici bir hal almıştır. Tabi ki bu hedefin gerçekleşmesi, yazılanların yazan ve okuyanlar tarafından doğru bir şekilde okunup anlaşılmasıyla mümkün olacaktır. Bu eserleri sadece bir sanat eseri olarak görmek de yeterli değildir, onları sanat zevkinden uzak olarak değerlendirmek de yerinde değildir. Belki Mutlak Sanatkâr Yüce Allah'ın cümlelerini, O'nun sanatkâr kullarının aşk, şevk, vecd dolu; duygular yüklü kalem ve fırçaları ile sergilenişini birlikte görmek ve değerlendirmek gerekir. Zira Şairin dediği gibi asıl sanat, Allah'ı aramak ve O'na ulaşmaya yol bulmaktır.

Kaynaklar

- Aclüni İsmail b. Muhammed (1162/1748), *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İltibas* (2 c), Kahire, Mektebetü Tûrâsî'l-İslami, ty.
- Derman, M. Uğur, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Ma'rifetname*, İstanbul 1330.
- Günüş, Fevzi, *Mevlana Müzesi A. Gölpmarlı Kütüphanesi Levhalar Katalogu*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Konya 1999.
- Hamevî, Yakut b. Abdillâh (626/1228), *Mu'cemü'l-Büldân* (7 c), Beyrut 1990.
- Hüseyin Öksüz (Konevî), *Tasavvuf Dergisi*, Sayı 8, s. 5, Ankara 2002.
- İbn Atıyye, *el-Muharrarü'l-Vecîz*, Kalem süresi.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Kesîr (774/1372), *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, Beyrut 1982.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferac (597/1200), *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr* (9c), Beyrut 1984.
- İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Hattatlar*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.
- İsfehânî, Rağîb (502/1108), *el-Mufredât fi Garibi'l-Kur'an*, Dâru Kahramân, İst. 1986.
- Kısakürek, Necip Fazıl, *Çile*, İstanbul 1996.
- Komisyon, *Yaşayan Konyalı Sanatçılar ve Eserleri*, Konya Selçuklu Belediyesi Yayınları, İzmir 1988.

- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'an*, (20 c), Dâru İhyâi Tûrâsi'l-Arabî, Beyrût, ty.
- Lâle Mecmuası, Türk Petrol Vakfı Yayınları, 1-8. sayılar, İstanbul 1982-1992.
- Lois Massignon, "İslam Halklarının Sanatsal Yaratım Yöntemleri", Sanat Dünyamız, Yapı Kredi Yayınları, Sayı 73, İstanbul 2000.
- Maverdî, *Edebü'd-Dünyâ ve'd-Dîn*.
- Mevdûdî Ebu'l-Alâ (1400/1979), *Tefhîmü'l-Kur'an*, İnsan Yayınları, İstanbul 1997.
- Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, İstanbul 1999.
- Özel, Mehmet, *Türkiye'nin Şaheserleri*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Pakalın, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (3c), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.
- Rado, Şevket, *Türk Hattatları*, İstanbul, ty.
- Suyûtî, Celalüddin (880/1475), *el-İklîl fî İstinbâtı't-Tenzil*, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1985.
- Suyûtî, Celalüddin (880/1475), *Tefsîru'd-Dürri'l-Mensur fi't-Tefsîri'l-Me'sur* (8c), Beyrut 1983.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (310/922), *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli âyi'l-Kur'an*, Beyrut 1405.
- Tüfekçioğlu, Abdülhamit, *Erken Dönem Osmalı Mimarisinde Yazı*, Ankara 2001.
- Türkiye Diyanet Vakfı Takvimi, Ankara 2001.
- Yazır, Mahmud Bedreddin, *Eski Yazıları Okuma Anahtarı*, Vakıflar Neşriyatı, Ankara 1978.
- Yazır, Mahmud Bedreddin, *Kalem Güzeli*, Ankara 1989.
- Zemaşşerî, Carullah Muhammed b. Ömer (538/1143), *el-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekâvil* (4 c), Beyrut, ty.
- Zernûcî, *Şerhu Ta'limü'l-Müteallim*, ty.